

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Antonín Veselý

**Právně filosofické aspekty právního systému Protektorátu Čechy
a Morava**

Diplomová práce

Olomouc 2022

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Právně filosofické aspekty právního systému Protektorátu Čechy a Morava vypracoval samostatně a citoval jsem všechny použité zdroje.“

V Olomouci dne 31. 3. 2022

Antonín Veselý

Tímto bych chtěl poděkovat vedoucímu mé diplomové práce JUDr. Petru Osinovi, Ph.D. za jeho odborné vedení, veškeré připomínky, podněty a cenné rady, které mi v rámci psaní diplomové práce poskytl.

Obsah

OBSAH	4
ÚVOD	5
1. PRÁVO A SPOLEČNOST	7
1.1 CO JE TO PRÁVO?	8
2 HISTORICKÉ ASPEKTY OVLIVŇUJÍCÍ RADIKALISMUS NĚMECKA	12
2.1 PŘÍMĚŘÍ V COMPIÈGNE	12
2.2 PAŘÍŽSKÁ MÍROVÁ KONFERENCE	13
2.3 VERSAILLESKÁ MÍROVÁ SMLOUVA	14
2.4 VÝMARSKÁ REPUBLIKA	16
2.5 NÁSTUP NSDAP K MOCI	18
2.6 SPOLEČNOST NÁRODŮ	21
3 OD MONARCHIE K PROTEKTORÁTU	23
3.1 NÁRODY MONARCHIE	23
3.2 PRVNÍ SVĚTOVÁ VÁLKA	24
3.3 ČESKOSLOVENSKÁ REPUBLIKA	25
4 PROTEKTORÁT ČECHY A MORAVA	29
4.1 DŮVOD OBSAZENÍ?	29
4.2 VZNIK PROTEKTORÁTU	31
4.3 VOJENSKÁ SPRÁVA	33
4.4 POLITICKÁ SITUACE V PROTEKTORÁTU	34
4.5 ŘÍŠSKÝ PROTEKTOR	35
4.6 ORGÁNY VEŘEJNÉ MOCI	40
4.6.1 <i>Oberlandráty</i>	40
4.6.2 <i>Okupační policejní složky</i>	41
4.6.3 <i>Protektorátní prezident a vláda</i>	41
4.7 PRÁVNÍ POSTAVENÍ OBYVATELSTVA	42
4.8 ODVRÁCENÁ STRANA OSVOBOZENÍ	44
ZÁVĚR	46
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	48
MONOGRAFIE	48
PRÁVNÍ PŘEDPISY	50
INTERNETOVÉ ZDROJE	52
DALŠÍ ZDROJE	54
ABSTRAKT	55
KLÍČOVÁ SLOVA	56

Úvod

Již od útlého dětství jsem, i díky nemalému vlivu rodičů, našel velkou oblibu v historii. Osnovy hodin dějepisu na základní a střední škole pro mě však nebyly dostatečné, a proto jsem začal historickým událostem věnovat velké množství svého volného času. Zprvu jsem, ostatně jako většina chlapců, našel fascinaci ve válečných konfliktech. Hodiny jsem sledoval dokumenty o různorodých bitvách od dob antiky až po současnost. Snažil se pochopit prozíravé taktiky vojevůdců, obdivoval chrabrost obyčejných pěšáků a snažil se zapamatovat počty vojáků nebo nasazené vojenské techniky. Stále více jsem se začal zaměřovat na 20. století a lze říci, že jsem nakonec zcela propadl konfliktu, který dnes známe jako druhou světovou válku.

Prvotní zájem o pohyb tanků, letectva a pěchoty na bitevních polích východní či západní fronty, začal postupně nahrazovat zájem o historický kontext konfliktů. Zaměřil jsem se tedy více na příčiny, následky a také jak válka ovlivnila běžný život civilního obyvatelstva. Kladl jsem si otázky, kde se v lidech vzala taková míra agrese a nenávisti vůči příslušníkům jiného národa či náboženství. Jak se osoba jako Adolf Hitler mohla těšit takové popularitě obyčejných lidí? Jak je možné, že lidstvo dopustilo existenci války, která přinesla takové množství zničených měst, likvidaci mezilidských vztahů, a hlavně tak enormní číslo lidských obětí?

Přechod od kluka sledujícího bitevní vřavu k osobě zkoumající výše nastíněný kontext válečného soukolí se ještě více utvrdil s mým nástupem na právnickou fakultu. Na tu jsem nastupoval jako snilek, který se vzhlédl v románech Johna Grishama. Jinými slovy jsem byl zcela přesvědčen, že právo je naprosto jednoduchá a přirozená věc, kdy je zcela zřejmé, co je správné a co nikoliv. Během studia jsem však brzy poznal, že tento obor je daleko komplikovanější. To nejen kvůli množství probírané materie, ale také pro skutečnost, že právo mnohdy musí umět najít odpověď i ve velice složitých a citlivých životních situacích, čímž se ne vždy zcela zavděčí veřejnému mínění.

Tuto skutečnost jsem začal intenzivněji vnímat vlivem médií, rozhovorů se svými příbuznými a přáteli. Uvědomil jsem si, že lidé kolem mne nesdílí mou neotřesitelnou víru v právo, ba naopak je právní systém mnohdy terčem kritiky laické veřejnosti. Tento stav věci mě nutil k častým úvahám, proč lidé, kteří v životě neotevřeli jedinou právní knihu či zákon, tak silně kritizují současný právní systém, případně jednotlivé rozhodnutí soudů, jež otrásly mediálním prostorem.

Říká se, že Češi jsou národem největších odborníků na všechno. Věřím však, že za tímto stavem je o něco více než jen typické „chytračení“.

Historické události, které formují vývoj národa, vnímáme v právu jako materiální pramen práva. Mají tedy vliv na aktuální právní normy. Obdobně tyto události ovlivňují i samotné vnímání právního systému veřejností. Pokud právo patřičně nezabrání domnělé nespravedlnosti, může v lidech, i přes veškeré změny, zůstat určitá nedůvěra, případně zdrženlivost k právu v tomto směru. Toliko mohou přispět i životní příběhy rodinných příslušníků, kteří svou skepsi předávají dalším generacím.

Velice mě proto zaujala změna vnímání práva v době První republiky a následně v období Protektorátu Čechy a Morava. Samotný vznik a existence tohoto státního útvaru na našem území vzbuzuje nemalé emoce a setkáme se i s názory poukazujícími na bezmoc práva vůči vojenské agresi. Tyto názory mnohdy jen eskalují v kontextu jeho fungování.

Z těchto důvodů jsem se ve své práci rozhodl zaměřit na spojitost práva se společností, jeho vnímání a význam řádného fungování právního systému pro občany státu. Dále se budu věnovat vzestupu totalitního režimu v Německu skrze sociální krizi. Následně rozeberu vznik Protektorátu Čechy a Morava, fungování jeho právního systému a působení práva Třetí říše na něj.

Protektorát je spojován s velkým množstvím nejistot, které se jistě musely odrazit i na samotném právním systému a měl tedy vliv i na vnímání práva společností. Právo sloužilo k ideologickým cílům a nikoli pro obecné blaho obyvatelstva. Dle mého názoru, právě zde vzniká negativní hodnocení a vnímání práva občany, které v určité míře přetrvává do dnešního dne. O to více, pokud přihlédneme k dalšímu politickému vývoji na našem území.

1. Právo a společnost

Již od nepaměti měla lidská rasa tendence slučovat se do pospolitých skupin v rámci níž byla viděna větší šance na přežití než v roli osamělého jedince. Jedná se o přirozenou vlastnost člověka, která je položena na logických základech spojených s touhou přežít, a to nejen jako individuální stvoření, ale také jako druh. Jedním z těchto hlavních racionálních podkladů je, dle mého přesvědčení, vnitřní uvědomění o nedostatečné všestrannosti jedince pro jednotlivé oblasti lidského života. Byť je v dnešní době znám pojem tzv. renesančního člověka, tedy osoby, která má přirozené nadání k rozličným činnostem, nelze si ani pod tímto přirovnáním představit personu zvládající jakoukoliv aktivitu. Je tedy zřejmé, že k dosažení určitých skupinových cílů, mezi které bych jistě zařadil všeobecný vývoj, územní stabilizaci a také samotné zachování existence konkrétní společenské entity, bylo potřeba členy rozdělit dle jejich schopností a dovedností do specifických navzájem sociologicky závislých odvětví. Tato diferenciaci společnosti s sebou přirozeně přivedla postupné stanovení pravidel fungování, vzájemného ovlivňování a vymezení rámce za účelem dosažení dokonalé symbiózy těchto odvětví. Úkolem regulace tak bylo zajistit celospolečenský řád a záruky. Vytváření a systematické spravování těchto pravidel bylo rovněž svěřeno konkrétní podmnožině členů, a to většinou buď osobnosti vládce či seskupení nejmoudřejších autorit v závislosti na stanoveném funkčním směřování daného společenství. Touto svou tezí chci ve zkratce poukázat na odvěkou spojitost práva a společnosti.¹

Vnímat tento obrovský dlouho se vyvíjející systém jako jednoduchou a zcela striktně konkrétně zaměřenou záležitost by byla chyba. V živočišné říši se běžně můžeme setkávat s uskupeními příslušníků stejného druhu, které nazýváme smečkou, hejnem apod. Byť nás tyto celky mohou mnohdy svou schopností adaptovat se určitým podmínkám fascinovat, žádný z těchto druhů nedokázal vybudovat, strukturalizovat a rozvinout své seskupení v takových rozměrech a takové úrovni jako člověk.² Základní rozdílnost od ostatních živočišných druhů lze shledat ve vybudování bohatého komplexu kultury, coby souboru základních hodnot, norem a institutů umožňujících široké sociální interakce.³ Pod pojem kultura lze subsumovat politicko-morální ideje, vědecké a estetické postoje, sociální názory, způsoby výchovy, hodnoty

¹ Srov. HARARI, Yuval N. *Sapiens: úchvatný i úděsný příběh lidstva*. Přeložil Anna PILÁTOVÁ. 2. vydání. Voznice: Leda, 2014.; HART, H. L. A., PŘIBÁŇ, Jiří, ed. *Pojem práva*. Přeložil Petr FANTYS. 1. vydání. Praha: Prostor, 2004.

² MARŠÁLEK, Pavel. *Právo a společnost*. 1. vydání. Praha: Auditorium, 2008, s. 15.

³ VEČEŘA, Miloš, URBANOVÁ, Martina. *Sociologie práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, s. 96-97.; MARŠÁLEK: *Právo a společnost*, s. 15-16.

a normy.⁴ Jak uvádí A. Giddensen: *“Bez kultury bychom vůbec nebyli lidmi, alespoň ne v tom smyslu, v němž toto slovo obvykle chápeme. Neměli bychom žádný jazyk, jímž bychom se mohli vyjadřovat, a žádný pocit sebeuvědomění; naše schopnost přemýšlet nebo uvažovat by byla výrazně omezena.”*⁵ Odborná veřejnost dochází ke shodě také při obligatorním zařazení práva mezi základní prvky společenské kultury.

1.1 Co je to právo?

Život každého člověka, coby tvora zapojeného do civilizované společnosti, je ovlivňován od narození až do smrti právem. Již od dětství je skrze předávané příběhy dětem nastiňován základní kontrast mezi dobrem a zlem, mezi morálním a amorálním chováním a taky poukazováno na správnost řádného vedení života, případně na následky spojené s nepoctivým způsobem žití. To vše napomáhá k podvědomému rozvinutí právního vědomí ve společnosti a k přirozeným sklonům stanovené hodnoty akceptovat. Lidé se postupem času stále častěji zapojují do složitějších mezilidských vztahů, které jsou ať již přímo či nepřímo ovlivňovány právním systémem dané společnosti.⁶ Skrze tyto interakce se přímo setkávají s právními normami, které jsou nuceni vnímat, což vede k ustanovení vnitřního postoje k nim.⁷ Základní přehled o platném právním řádu je více méně nucen mít každý člen určitého společenství, přestože se nejedná o osobu zabývající se v rámci své činnosti právem, ostatně ani mezi těmito osobami nelze nalézt personu s úplnou znalostí právního řádu.⁸ Jsem přesvědčen, že prakticky každý, byť jen trochu kriticky uvažující člověk je schopen na základě svých životních zkušeností, vyjádřit svou osobní představu spojenou s významem slova právo.

Při snaze o vytvoření odborné definice práva však nastává daleko komplikovanější situace. Jak uvádí tradičně citovaný britský právní filosof H. L. A. Hart: *„Existuje jen málo otázek týkajících se lidské společnosti, které by byly kladeny tak vytrvale jako otázka, „co je to právo“, a jen málo podobných otázek, na něž by seriózní myslitelé odpovídali tak rozmanitě, podivně a dokonce paradoxně.“*⁹ S tímto výrokem souhlasí také V. Knapp, který tento paradox spojuje nejen s mírou abstraktnosti a mnohoznačností pojmu, ale také s omezenými možnostmi definice.¹⁰ Právo je tzv. *polysém*, tedy vícevýznamové slovo. Český jazyk užívá pojem právo

⁴ KRŠKOVÁ, Alexandra, HUNGR, Pavel. *Psychologické aspekty působení práva*. 1. vydání. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1985, s. 12.

⁵ MARŠÁLEK: *Právo a společnost*, s. 16.

⁶ KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. 1. vydání. Plzeň: Západočeská univerzita, 1994, s. 16.

⁷ Viz KRŠKOVÁ, HUNGR: *Psychologické aspekty působení práva*, s. 48-52.

⁸ KNAPP: *Teorie práva*, s. 17.

⁹ HART, PŘIBÁŇ: *Pojem práva*, s. 17.

¹⁰ KNAPP: *Teorie práva*, s. 22.

ve dvou základních rozdílných významech.¹¹ Rozlišujeme tak pojmání objektivního a subjektivního práva.¹² Dalším problémem při stanovení univerzální definice práva je jeho spojitost s civilizací, coby společností zájmově široce zaměřenou a v čase se dynamicky vyvíjející. Společně s jejím rozšiřováním a vnitřní diferenciací se rozšiřoval také katalog právních norem.

I přes tyto základní problémy spojené s vymezením pojmu vzniklo v historii velké množství právně filosofických názorových směrů, které svůj pohled na právo spojují s odlišnými znaky tohoto pojmu. Za nejvýznamnější jsou považovány dva přístupy, které spolu dlouhodobě svádí argumentační spory, a to pozitivistický a přirozenoprávní.¹³

První jmenovaný se pojí k druhé polovině 19. století. Jeho podstatou je monistický přístup k právu.¹⁴ Právo je vnímáno jako normativní systém, který splňuje formální znaky a platí na daném území. Základní zaměření je na studium platného práva, zákonných a jiných normativních právních textů.¹⁵ Jedná se tedy o formu státem uznávanou a vymáhanou, kdy stát je zároveň výlučným tvůrcem práva. Pozitivisté jsou obecně spojováni s tezí oddělení práva a morálky. To ovšem nelze ztotožňovat s úplným zavržením morálních hodnot. Představitelé tohoto směru nepopírají, že základní morálnost je nutnou podmínkou efektivního fungování práva. „*Tvrdí pouze to, že nemorální právo, třeba i hrubě nemorální, není pojmově vyloučené. Nemorální právo je sice nežádoucí, nicméně jeho existence je konzistentně myslitelná.*“¹⁶ Pojem nemorální právo tedy nepředstavuje při čistě formalistickém přístupu juspozitivismu nepřekonatelný problém. Podstatný tedy není axiologický a teleologický výklad práva.¹⁷ Zkoumání vzniku práva a jeho působení v rámci společnosti tento směr považuje za úkol sociologie.¹⁸

Přirozenoprávní přístup můžeme vnímat již v antické filosofii, jedná se tedy o dosti starší filosofický směr. Za základní znak lze považovat stanovení dualismu práva, na základě kterého dochází k rozdělení na právo pozitivní a přirozené.¹⁹ Tyto dvě větve si ovšem nejsou rovné. Hovoříme o právu vyšším a nižším. Pozitivní právo, které například V. Knapp označuje za právo dané, je výsledkem účelově orientované lidské činnosti, především tedy státními

¹¹ HARVÁNEK, Jaromír. *Teorie práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 20.

¹² Viz KNAPP: *Teorie práva*, s. 22-23.; HARVÁNEK: *Teorie práva*, s. 20-21.

¹³ BOHÁČKOVÁ, Renata. *Dějiny právního myšlení*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1994, s. 5.

¹⁴ KNAPP: *Teorie práva*, s. 13.

¹⁵ HARVÁNEK: *Teorie práva*, s. 22.

¹⁶ SOBEK, Tomáš. Hodnotové fakty a hodnotové postoje. In OSINA, Petr (ed). *Právo a hodnoty: sborník příspěvků z jednání sekce teorie práva a právních dějin na konferenci Olomoucké právnícké dny konané ve dnech 21.-22.5.2019*. Brno: Tribun EU, 2016, s. 164.

¹⁷ BOHÁČKOVÁ: *Dějiny právního myšlení*, s. 75.

¹⁸ KNAPP: *Teorie práva*, s. 14.

¹⁹ Tamtéž, s. 13.

orgány, sledující regulaci vzájemných mezilidských vztahů. „*Vzniká současně se vznikem státu, s nímž existuje v nerozlučné jednotě. Existence pozitivního práva je závislá na určité státní moci, která zaručuje jeho dodržování.*“²⁰

Na vyšší stupeň přirozenoprávní představitelé staví právo přirozené, které je nezávislé na pozitivním právu a zároveň není výsledkem lidské činnosti. Bavíme se tedy o právním řádu nezávislém na lidské vůli, přičemž názory na jeho původ se v průběhu dějin měnily. Je možno vnímat přirozené právo odvozené od Boha, který jej svěřil lidské společnosti (teologická koncepce), dále jako produkt přírody (naturalistická koncepce) či jako výsledek rozumového poznání (racionalistická koncepce).²¹ Obdobně jako právo je s lidskou společností spjata společenská a v odlišných mírách také individuální přemítání o existenci vyšší bytosti či bytostí, než je člověk sám, případně o těžko definovatelné a uchopitelné metafyzické moci, ať už se bavíme o tzv. síle přírody, eventuálně filosofické pojetí konceptu společného vědomí, které determinují a ovládají lidskou existenci a fungování. Dovolím si tvrdit, že míra těchto myšlenek se u jednotlivých osob zvyšuje v případě, že se jim dle jejich subjektivního vnímání života nedaří. To se promítá také do vnímání práva, kdy souhlasím, že: „*Ve chvíli, kdy se setkáme se zjevnou nespravedlností řešení obsažených v normách pozitivního práva a občas – jak to bývalo v historii – se státem zorganizovaným zločinem beroucím na sebe formu práva, musíme se při negativním hodnocení takového práva odvolat na něco, co je vůči němu vnější. Hledáme samozřejmě nějaký opěrný bod pro naše hodnocení. Tehdy se i v běžné diskuzi odvoláváme na normativní řád obecnější a důležitější než pozitivní právo – jako je lidské svědomí, univerzální morální zásady nebo božská nařízení (v případě věřících lidí).*“²² Není rozhodující, od jaké entity toto právo dovozujeme. Důležité je spíše vědomí o jeho existenci, které v době společenské prosperity a míru může ustoupit, avšak historie ukazuje, že tyto hodnoty při hodnocení práva vystupují opět do popředí po překonání určité krize, což potvrzuje opětovný nástup přirozenoprávní školy po konci 2. světové války.²³

Jsem přesvědčen o rizikovosti vnímání práva pouze ve formě platných právních norem, a to z důvodu jeho zneužití ze strany normotvůrce spojeného s radikální a nebezpečnou ideologií, jenž by si své kroky spojené se zachováním moci legalizoval přijímáním přílehlavých právních předpisů. Z tohoto důvodu je dle mého názoru nutno přijmout existenci přirozeného práva coby trvalé a neměnné soustavy, která vychází z odlišných, vyšších zdrojů, než je lidská

²⁰ BOHÁČKOVÁ: *Dějiny právního myšlení*, s. 8.

²¹ KNAPP: *Teorie práva*, s. 13.

²² OSINA, Petr. *Přirozenoprávní myšlení a jeho vyústění v současné právní filozofii* [online]. Brno, 2005 [cit. 20.03.2022]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Katedra právní teorie. Vedoucí práce doc. JUDr. et PhDr. Miloš Večeřa, CSc., s. 6.

²³ KNAPP: *Teorie práva*, s. 13-14.

činnost, avšak stále souvisí s esenciálním základem existence celé společnosti, a to se samotným bytím. Platné právo poté musí pro svou legitimitu sledovat nejen cíle bezprostřední, tedy ty stanovené v samotných normách směřující k úpravě konkrétního vztahu, ale také být formálně nevyjádřený účel vzdálený, za který považujeme soulad s přirozeným právem, které je v čase a prostoru zásadně stálé.²⁴ V opačném případě, kdy platné právo sleduje pouze osobní cíle zákonodárce, které nejsou nikterak korigovány, lze hovořit o vnímání platného práva jako nesprávného ve vztahu k zájmům celé společnosti. Pro podložení této své teze nastíním dále sociální situaci, která zapříčinila vzestup radikálního režimu, jenž přímo popíral přirozená práva náležící všem lidským bytostem, čímž popřel hodnoty vybudované v evropském sociálním prostoru v období renesance, humanismu a národních revolucí. Dále popíši, jak byl tento režim implementován na státním území Československa. Zaměřím se primárně na instituty, které byly zřízeny za účelem zamezit odklonu autonomního právního režimu od stanového ideologického směru.

²⁴ KNAPP: *Teorie práva*, s. 54-55.; BOHÁČKOVÁ: *Dějiny právního myšlení*, s. 6.

2 Historické aspekty ovlivňující radikalismus Německa

V této části postupně nastíním zásadní události, které dle mého mínění byly rozhodující ve vývoji Německa ve 20. a 30. letech 20. století. Následující zlomové okamžiky přímo ovlivnily smýšlení tehdejšího obyvatelstva, které se pod tímto tlakem začalo radikalizovat. To umožnilo legální nástup NSDAP k moci v čele s jedním z největších a nejděsivějších hybatelů světových dějin. Nutno si uvědomit, jak přiblížím níže, že Adolf Hitler myšlenku o nové velkoněmecké říši, jež doprovázela agresivní vnitrostátní i mezinárodní politika, nevybudoval zcela od základů. Jen zneužil extremistické nálady společnosti, která vycházela z porážky ve světové válce a hospodářsky neutěšené situace. Důvodem, proč se chci tomuto vývoji věnovat, je pochopení, jaké bylo zázemí ideologie, která svým následným dominantním politickým postavením ovlivnila německou legislativu, což se také projevilo na právním systému na našem území.

2.1 Příměří v Compiègne

První světová válka byl konflikt, který bezesporu otrásl tehdejší společností. Strategicky silné a rychlé údery selhaly. Vše se proměnilo v několikaletou zákopovou válku, ve které umíraly statisíce vojáků bez zásadních postupů. V rámci tzv. Trojspolku byla nejsilnějším aktérem Německá říše, a to jak po stránce vojenské, tak ekonomické.²⁵

Navzdory své velikosti a síle se v roce 1918 jednalo o ve všech směrech vyčerpaný stát. Zdařilou Ludendorfovou ofenzivu a následné jarní útoky na západní frontě následovaly silné a úspěšné protiútoky Dohody na všech aktivních frontách. Kritický stav na bojištích nepodpořila ani vnitrostátní situace. Narůstající odpor k válce vyescaloval až v revoluci, jejímž důsledkem byla abdikace císaře Viléma II. dne 9. listopadu 1918.²⁶ Zároveň v tomto období došlo k faktickému rozpadu největšího spojence Rakouska-Uherska.²⁷ Tyto skutečnosti donutily zástupce Německa uznat porážku a uzavřít 11. listopadu 1918 příměří v Compiègne. Tímto podpisem oficiálně skončila první světová válka.²⁸

²⁵ HYÁNKOVÁ, Karla, ČECHURA, Jaroslav. *Tematická encyklopedie Larousse. Sv. 5, Dějiny lidstva*. Přeložil Milena BLAŽKOVÁ. 1. vydání. Praha: Albatros, 2000, s. 122-127.

²⁶ WILLMOTT, H. P. *První světová válka*. Přeložil Karel KOPIČKA. Praha: Universum, 2004, s. 252-266.

²⁷ PERNES, Jiří. *Poslední Habsburkové: Karel, Zita, Otto a snahy o záchranu císařského trůnu*. 1. vydání. Brno: Barrister & Principal, 1999, s. 192-195.

²⁸ KERSHAW, Ian. *Do pekel a zpět: Evropa 1914-1949*. Přeložil Zuzana KRULICHOVÁ, Daniela ORLANDO a Pavel VEREŠ. 1. vydání. Praha: Argo, 2017, s. 71-73.

2.2 Pařížská mírová konference

Samotná mírová jednání začínají o dva měsíce později 18. ledna 1919 v Paříži. Ve své podstatě mělo jít o určitou odvetu vítězných mocností vůči poražené straně, kterou zde představovalo Německo. Právě zde se rozhodovalo o budoucím osudu poválečného světa. Vedoucí role se chopili představitelé tzv. Velké čtyřky, tedy zástupci Anglie, Francie, Spojených států amerických a Itálie. Dominantní roli však hrály první tři jmenované státy. Ani mezi těmito státy však nepanovala ideová shoda o výsledku této konference. Americký prezident W. Wilson vstoupil do jednání s představou zajištění budoucího míru skrze nastolení mezinárodní kolektivní spolupráce. Jeho cílem tedy nebylo nemilosrdné potrestání Německa, coby hlavního agresora, nýbrž vyřešení stěžejních otázek, které dle jeho názoru zapříčinily vznik konfliktu takového rozsahu.²⁹ Tyto své názory prezentoval prezident již 8. ledna 1918 při svém projevu před Kongresem Spojených států amerických, v němž prezentoval svých tzv. čtrnáct bodů, jež měly zajistit světový mír.³⁰ Odlišný názor zastávali anglický ministerský předseda – David Lloyd George a francouzský ministerský předseda – Georges Clemenceau. Zástupci Británie a Francie byli v postavení, kdy jejich národy válka sužovala a obyvatelstvo si žádalo exemplární potrestání viníka, tedy Německa. V tomto ohledu byl nejradikálnější francouzský ministerský předseda, jehož země si vytrpěla hrůzy západní fronty. Britský ministerský předseda také trval na extrémní výši válečných reparací, které označil za zcela nepřiměřené i cambridgeský profesor John Maynard Keynes.³¹ Současně ale nestál o vytvoření dominantní velmoci na kontinentální Evropě v podobě Francie.

Některé teze amerického prezidenta, které předložil ve svém mírovém programu (čtrnáct bodů), byly pro koloniální velmoci jako byly Anglie a Francie zcela nepřijatelné. Příkladem může být například právo národů na sebeurčení. Přesto byl vliv Spojených států na celkové vítězství natolik významný, že se mnoho bodů realizovalo. Za nejvýznamnější považují vytvoření Společnosti národů, tedy organizace, která měla dohlédnout na dodržování zásad nezbytných pro světový mír.

Nutno dodat, že mírové konference se zúčastnilo více států než jen výše zmíněné národy a Německo. Nicméně hlavní skupinu tvořily Anglie, Francie, Spojené státy americké a dále pak Japonsko s Itálií. Tito zástupci se mohli účastnit všech schůzí a komisí bez ohledu na předmět

²⁹ KERSHAW: *Do pekel a zpět: Evropa 1914-1949*, s. 120-122.

³⁰ LUŇÁK, Petr, PEČENKA, Marek. *Encyklopedie moderní historie*. 2. opr. a rozš. vydání. Praha: Libri, 1998, s. 96-97.; VLČEK, Eduard, SCHELLE, Karel. *Dokumenty ke studiu moderních dějin státu a práva I. Dokumenty mezinárodně právního charakteru*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1994, s. 3-6.

³¹ DEJMEK, Jindřich. *Zrod nové Evropy: Versailles, St-Germain, Trianon a dotváření poválečného mírového systému*. 1. vydání. Praha: Historický ústav, 2011, s. 27.

jednání. Dále zde byly státy jako Československo, jejichž postavení spočívalo v oprávnění účastnit se pouze jednání, na kterých se řešily otázky jich se přímo dotýkající.

Na konferenci bylo zřízeno několik komisí pro specifická témata. Přesto konečná rozhodnutí přijímala Rada čtyř – Anglie, Francie, USA a Japonsko či Itálie. Tím si mocnosti zajistily, že o budoucím uspořádání budou rozhodovat výhradně jen ony. Výsledkem konference bylo podepsání několika mírových smluv, přičemž za nejvýznamnější lze považovat ujednání dokumentů uzavřených ve Versailles, Saint-Germain-en-Laye, Trianonu a Neuvilly-sur-Seine.³²

2.3 Versailleská mírová smlouva

28. června 1919 je uzavřena nejznámější smlouva mírové konference – Versailleská mírová smlouva mezi Velkou trojkou a Německem. Bývalé sídlo francouzských panovníků se tak nesmazatelně zapsalo do dějin minulého století, protože právě tato Smlouva je mnohdy označována jako jedna z příčin druhé světové války.

Smlouva obsahuje 440 článků, jež jsou rozděleny do 15 částí.³³ Německo svým podpisem dle čl. 231. uznalo svou plnou odpovědnost za vypuknutí světového konfliktu. V kontextu tohoto prohlášení také přijalo veškeré následky spočívající zejména v zásahu do jeho státních hranic, razantním omezení vojska a zavázalo se uhradit válečné reparační.

Územní změny jsou detailně probírány v částech II. a III. Smlouvy, ve kterých jsou stanoveny nové hranice Německa. Jednalo se o skutečně razantní zásahy ve prospěch vícero států. Články 51. až 79. Smlouvy vedly k navrácení území, jež získalo Německo v rámci prusko-francouzské války prostřednictvím mírového prelimináře a frankfurtské smlouvy z roku 1871. Jak je uvedeno: „*Vysoké smluvní strany, uznávše mravní závazek napravit křivdu, které se dopustilo Německo v roce 1871 jak na právu Francie, tak i na vůli obyvatelstva alsaského a lotrinského, odloučeného od své vlasti.*“³⁴ Odejmutí průmyslové oblasti Alsaska-Lotrinska patřilo k nejcitlivějším. Mezi další územní ztráty patřily například ztráta všech kolonií nebo

³² Blíže VLČEK, SCHELLE: *Dokumenty ke studiu moderních dějin státu a práva I. Dokumenty mezinárodně právního charakteru*, s. 7-30.

³³ Mezinárodní smlouva č. 217/1921 Sb. z. a n., Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Německem a Protokol, podepsané ve Versailles dne 28. června 1919, znění účinné od 10. 1. 1920.

³⁴ Oddíl V. mezinárodní smlouvy č. 217/1921 Sb. z. a n., Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Německem a Protokol, podepsané ve Versailles dne 28. června 1919.

postoupení části území ve prospěch nově vzniklého Polska.³⁵ Z města Gdaňsk se stalo svobodné město.³⁶

Z pohledu pruského vojenského vnímání se mohla zdát ještě dramatičtější část V. Smlouvy (tedy čl. 159. až 213.), ve které prosadily své zájmy primárně Francie a Anglie. Touto částí došlo k téměř úplnému demilitarizování Německa. *Reichswehr* směl mít pouhých 100 000 mužů. Zároveň Německo nesmělo disponovat tanky, těžkým dělostřelectvem a letectvem. Námořnictvo mohlo mít jen 15 000 mužů. Svou námořní flotilu (až na specifikované výjimky) Německo odevzdalo Anglii. Letadla, která nebyla zkonfiskována, musela být zničena.³⁷ Byl zakázán dovoz i vývoz zbraní,³⁸ čímž byl de facto ochromen, před válkou silně rozvinutý, zbrojní průmysl. Ze státu, který dříve budil respekt svou profesionální a mohutnou armádou, se tímto okamžikem stal prakticky bezbranný stát.

Část VIII. začíná slovy: „*Vlády spojené a sdružené prohlašují a Německo uznává, že Německo a jeho spojenci jsou jako původci odpovědní za všechny ztráty a škody, jež utrpěli vlády spojené a sdružené a jejich státní příslušníci následkem války vmucené jim napadením od Německa a spojenců.*“³⁹ Přestože je v článku pojednáváno o spojencích, jedná se spíše jen o formální slovní spojení. To dovozují z následujících článků této části, ve kterých jsou sankce cílené pouze vůči Německu. Stanovení celkové částky bylo svěřeno mezispojenecké reparační komisi. Konečná výše náhrad měla být doručena německé vládě nejpozději do 1. května 1921. Zároveň měla komise vytvořit rozvrh splátek, aby bylo vše uhrazeno do třiceti let od tohoto data.⁴⁰ Reparační komise se usnesla na částce 226 miliard marek ve zlatě, následně došlo ke snížení na 132 miliard marek.⁴¹ Na základě samotné smlouvy byla Německu stanovena povinnost zaplatit 20 miliard marek ve zlatě, a to do května 1921.⁴²

Domnívám se, že právě tyto tři podmínky Smlouvy vytvořily onen pomyslný odjištěný granát v německé společnosti. Otázka zabránění případně jakákoliv jiná ztráta území vždy patřila k velmi citlivé problematice, což ostatně můžeme vnímat i v současné době ve spojení

³⁵ Čl. 87. mezinárodní smlouvy č. 217/1921 Sb. z. a n., Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Německem a Protokol, podepsané ve Versailles dne 28. června 1919.

³⁶ Čl. 100. mezinárodní smlouvy č. 217/1921 Sb. z. a n., Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Německem a Protokol, podepsané ve Versailles dne 28. června 1919.

³⁷ PIEKALKIEWICZ, Janusz. *Druhá světová válka*. Praha: Svojtka & Co., 2007, s. 11-12.

³⁸ Čl. 170. mezinárodní smlouva č. 217/1921 Sb. z. a n., Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Německem a Protokol, podepsané ve Versailles dne 28. června 1919.

³⁹ Čl. 231. mezinárodní smlouvy č. 217/1921 Sb. z. a n., Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Německem a Protokol, podepsané ve Versailles dne 28. června 1919.

⁴⁰ Čl. 233. mezinárodní smlouvy č. 217/1921 Sb. z. a n., Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Německem a Protokol, podepsané ve Versailles dne 28. června 1919.

⁴¹ VHÚ PRAHA. *Lic bankovky v nominální hodnotě 10 miliard marek* [online]. Copyright © Vojenský historický ústav Praha, nedatováno [cit. 27.02.2022]. Dostupné na <<http://www.vhu.cz/exhibit/lic-bankovky-v-nominalni-hodnote-10-miliard-marek/>>.

⁴² Čl. 235. mezinárodní smlouvy č. 217/1921 Sb. z. a n., Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Německem a Protokol, podepsané ve Versailles dne 28. června 1919.

s ukrajinskou krizí. Vnější omezení armády státu je jednoznačné riziko. O to více, pokud mluvíme o národu budovaném na pruském militantním smýšlení a železná armáda byla dlouhé roky pýchou zdejšího obyvatelstva. Extrémní reparace, které zasáhly válkou zdevastovanou ekonomiku ve spojení s materiálními náhradami, automaticky vyvolají finanční i společenskou krizi. Přejde mi nezbytné poukázat i na fakt, že velké množství obyvatelstva bylo přesvědčeno, že Německo nebylo poraženo vojensky. O to více eskalovala nenávist vůči diktátu vítězných mocností a hledání vnitřního nepřítele.

2.4 Výmarská republika

Tento název se vžil jako označení pro Německou říši v letech 1918 až 1933. V den abdikace císaře Viléma II. je vyhlášena Německá spolková republika, která se po politických zmatacích dočká v roce 1919 prvních demokratických voleb. Ve stejný rok je ústavodárným shromážděním ve městě Výmar vytvořen návrh Ústavy Německé říše,⁴³ jež vstoupila v platnost v srpnu 1919 podpisem prezidenta F. Eberta.⁴⁴

Situace v raných letech republiky byla vysoce sociálně, ekonomicky a politicky nestabilní. Od samého počátku se musela nová vláda vypořádávat s množstvím různorodých politických i ozbrojených povstání napříč celým státem. V roce 1919 se nespokojenost s novým politickým systémem projevila tzv. povstáním spartakovců v Berlíně, které bylo záhy rozprášeno jednotkami polovojenské skupiny *Freikorps*. Následoval krajně pravicový Kappův puč. Mezi historicky významné rebelie prvních let republiky patří také neúspěšný pivní puč Národně socialistické německé dělnické strany vedené Hitlerem v roce 1923. Republika byla v ohrožení ze stran extrémistických skupin, ale také ze strany konzervativních zastánců císařství. Tato politická nejistota se umocňovala sociálně ekonomickou krizí, která počátkem roku 1923 dosáhla svého vrcholu. Inflation se projevila závratným kurzem, kdy se za 1 americký dolar platilo 4,2 miliardy marek. Stoupala i míra nezaměstnanosti.⁴⁵ Vnitřní trh zasáhla vlna hyperinflatione a vše poukazovalo na nutnost rychlé měnové reformy. Ve vztahu k válečným reparacím představitelé republiky zvolili politiku plnění. Ta se projevovala aktivním zájmem plnit požadavky vítězných mocností. Zároveň však poukazovala na faktickou nereálnost

⁴³ VLČEK, Eduard, SCHELLE, Karel. *Dokumenty ke studiu moderních dějin státu a práva II. Ústavy a normy ústavního charakteru*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1994, s. 50-85.

⁴⁴ FULBROOK, Mary. *Dějiny moderního Německa: od roku 1918 po současnost*. Přeložil Eva PRÁŠKOVÁ. 1. vydání. Praha: Grada, 2010, s. 30.

⁴⁵ PIEKALKIEWICZ: *Druhá světová válka*, s. 13-14.

splátek. Tato politika měla donutit vítězné mocnosti k debatě o změnách stanovených zatížení.⁴⁶ Přístup vlády však nebyl jednotným názorem politického spektra, natož pak obyvatelstva.

Situaci v Německu pečlivě sledovala Francie, která již od konce první světové války stála o vybudování postavení kontinentální mocnosti bez vážnější konkurence, kterou historicky Německo představovalo. I v této situaci trvala na důsledném dodržování splácení válečných reparací. Německo v roce 1922 požádalo o odložení splátek z důvodu stále se zhoršujících hospodářských poměrů. Francie však odmítla na tyto žádosti přistoupit a pohrozila okupací průmyslové oblasti – Porúří. V rámci dalších jednání byly povoleny určité úlevy, které však sociálně-ekonomické klima v Německu nikterak nezlepšily.⁴⁷ Situace eskalovala až ke vstupu francouzských a belgických jednotek do Porúří. Základním argumentem bylo, že pouze zajišťují dohled nad plněním německých dodávek uhlí a dřeva.⁴⁸ Německá vláda reagovala výzvou obyvatelstvu k občanské neposlušnosti vůči okupantům. V Porúří započaly stávky dělníků a horníků. Nečekaný odpor místního obyvatelstva, tlak ostatních států a finanční náročnost operace donutily Francii a Belgii Porúří nakonec opustit.⁴⁹

Společenské napětí a všeobecná nespokojenost dosáhla na podzim roku 1923 svého vrcholu a stát se jen těsně vyhnul občanské válce. Vláda v listopadu téhož roku nastavila cestu k přiměřené stabilizaci vnitřního hospodářství a zastavila inflaci. Politické napětí uklidnil nástup nového prezidenta v roce 1925, kterým se stal válečný hrdina polní maršál Paul von Hindenburg.⁵⁰ Situace se zlepšila i na mezinárodní scéně. Německu se podařilo zlepšit vztahy se západními mocnostmi, což vedlo k jednáním o mírnějším přístupu k otázce válečných náhrad. V roce 1925 proběhla konference v Locarnu. Byl přijat Rýnský garanční pakt, čímž došlo k zaručení hranic mezi Německem, Francií a Belgií.⁵¹ Německo je v roce 1926 přijato do Společnosti národů. Období druhé poloviny 20. let se jeví jako období vzestupu Výmarské republiky. Hospodářská situace se začíná zlepšovat i díky půjčkám od Spojených států amerických. Naděje na společenskou stabilizaci a celkový vzestup země zhatí krach newyorské burzy. Velkou hospodářskou krizí je Německo silně zasaženo. Počet nezaměstnaných nezadržitelně roste až k šesti milionům.⁵² Lidé se ocitají v naprosté chudobě a stávají se snadným cílem extrémistů, kteří označí viníka jejich situace, využijí jejich podrážděnosti

⁴⁶ DEJMEK: *Zrod nové Evropy: Versailles, St-Germain, Trianon a dotváření poválečného mírového systému*, s. 270.

⁴⁷ MORAVCOVÁ, Dagmar. *Výmarská republika: problémy demokracie v Německu 1918-1932*. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2006, s. 79-80.

⁴⁸ MORAVCOVÁ: *Výmarská republika: problémy demokracie v Německu 1918-1932*, s. 81.

⁴⁹ Tamtéž, s. 89-91.

⁵⁰ KERSHAW: *Do pekel a zpět: Evropa 1914-1949*, s. 191-192.

⁵¹ KERSHAW: *Do pekel a zpět: Evropa 1914-1949*, s. 178-180.

⁵² PIEKALKIEWICZ: *Druhá světová válka*, s. 14-17.

a nastíní jednoduchou cestu z krize se silným důrazem na vlasteneckého ducha. Právě takto se postupně stává velice populární *Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (NSDAP)*.

2.5 Nástup NSDAP k moci

V dnešní době má většina lidí NSDAP spojenou s postavou Adolfa Hitlera. Strana byla založena A. Drexlerem v roce 1919 v Mnichově (původně *Deutsche Arbeiterpartei*). Jednalo se o malou stranu, která spíš připomínala politické rozpravy v pivnicích.⁵³ Nově vzniklý stát chtěl mít přehled o všech politických aktivitách, proto byl i na tuto stranu nasazen informátor německé armády. Tímto agentem se stal desátník Adolf Hitler. Jeho úkolem bylo přijít na schůzi strany a vyhodnotit její rizikovost. Dnes již neznámý řečník svůj projev zakončil návrhem odpojení Bavorska od Německa. Na tuto tezi se rozhodl Hitler impulsivně reagovat, což zaujalo všechny přítomné členy.⁵⁴ Následně se v září roku 1919 připojuje ke straně.

Hitler se určitou dobu před válkou pohyboval po azylových domech ve Vídni, následně se ocitl v zákopech západní fronty a z nich přešel do ulic Mnichova.⁵⁵ Dlouhé roky tak poslouchal názory a stížnosti lidí na život kolem nich. Vnímá jejich rostoucí nedůvěru a naučil se opakovat jednoduché fráze, které dav rád slyšel. Jeho největší zbraní však byly jeho až extrémně emočně zabarvené projevy spojené s prudkou gestikulací, čímž dokázal upoutat posluchače. Dokázal hodiny pracovat se svým hlasem a cvičil přesné pohyby před zrcadlem. Než vystoupil, žádal si informace o náladě v sále, aby mohl již od začátku svého proslovu vtáhnout posluchače. Jeho přednesy byly plné antisemitismu a antikomunismu, odsuzoval versailleský systém a skrze historické příklady rozdmýchával vlastenecké cítění.⁵⁶

V roce 1920 se Hitler stal vedoucím propagandy strany. Uvědomoval si důležitost rozšiřování povědomí o existenci strany skrze tištěné letáky a tisk. K tomu však strana potřebovala program, kterým by občany mohla jasně oslovit.⁵⁷ Při prvním masovém shromáždění nebyl Hitler hlavním řečníkem, přesto v pivovaru *Hofbräuhaus*, v rámci svého projevu, přečetl nový stranický program, který obsahoval dvacet pět bodů.⁵⁸ Některé body tohoto programu se projeví i v aktivní politice strany po nástupu k moci.

⁵³ FEST, Joachim. *Hitler: kompletní životopis*. Přeložil Tomáš KURKA. Praha: Naše vojsko, 2008, s. 115-116.

⁵⁴ KERSAUDY, François. *Hitler*. Přeložil Tomáš KYBAL. Praha: Brána, 2012, s. 36-37.

⁵⁵ BAIER, Peter a kol. *Hybatelé dějin*. Přeložil Tomáš DIMTER a Jitka KOLÁŘOVÁ. 1. vydání. Praha: Mladá fronta, 2007, s. 249.

⁵⁶ FUCHS, Thomas. *Hitler ve faktech*. Přeložil Milan SOŠKA. Praha: Baronet, 2001, s. 45-50.

⁵⁷ KERSHAW, Ian. *Hitler. I. díl, 1889-1936: Hybris*. Přeložil Pavel VEREŠ. 1. vydání. Praha: Argo, 2004. *Ecce homo*, svazek 9, s. 147-148.

⁵⁸ FEST: *Hitler: kompletní životopis*, s. 119-120.

V letech 1920 a 1921 vytvořil Hitler nový znak strany (hákový kříž), prosadil změnu názvu strany na *Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei*. S rostoucí popularitou svých proslavů se Hitler stal nezbytnou akvizicí strany, která by bez něj nejspíše zanikla. Toho využil, aby převzal moc a stal se jediným předsedou strany.

V roce 1923 se Hitler cítil natolik politicky silným, že se pokusil o převzetí moci v Bavorsku. 8. listopadu, při projevu generálního státního komisaře Kahra, vtrhli do mnichovského pivovaru *Bürgerbräukeller* ozbrojení přívrženci NSDAP. Hitler, který čekal v sále, v nastalém zmatku vyhlásil národní revoluci. Další ozbrojenci se vydali obsadit strategické body ve městě. Tyto skupiny byly ve většině případů tvrdě odraženy státní policií a armádou, čímž došlo k potlačení převratu.⁵⁹ Policie následně Hitlera zadržela a 26. února 1924 s ním byl zahájen soudní proces. Jednání bylo velmi sledované a vůdce puče jej využil ke svému zviditelnění. Byť byl v dubnu odsouzen k pěti letům odnětí svobody za velezradu,⁶⁰ byl v prosinci téhož roku podmíněčně propuštěn. Ve věznicí Landsberg nadiktoval R. Hessovi svou knihu *Mein Kampf*, ve které zkompletoval své politické postoje, mimo jiné boj za německý *Lebensraum* na východě a vyhlazení Židů.⁶¹

Neúspěšný puč znamenal v roce 1924 zákaz NSDAP. Byť strana nadále fungovala v ilegality, odliv příznivců byl značný. V roce 1925 Hitler oficiálně stranu obnovil a prohlásil, že moc získá legálními prostředky.

V letech 1925 až 1929 strana procházela nelehkým obdobím. Se zlepšující se situací v Německu a počínající vírou v demokracii nedokázal extremistický postoj oslovit již tolik lidí. To se ukázalo ve volbách do Říšského sněmu v roce 1928. V nich NSDAP získala pouhých 12 mandátů.

V roce 1929 Německo naplno zasáhla hospodářská krize způsobená krachem newyorské burzy. Předvolební hesla NSDAP v nastalé neklidné sociální situaci našla svůj úspěch. Ve volbách v roce 1930 strana získala 18,3 % hlasů, šlo tedy o druhou nejsilnější stranu v říšském sněmu.⁶² V rámci předvolební kampaně v roce 1932 Hitler vystupuje již před publikem čítajícím desetitisíce osob. Dalším úspěšným krokem bylo zmírnění projevů, ve kterých se více zaměřil na budování státu a národa, čímž si strana získala nové podporovatele napříč společenským spektrem.⁶³ V témže roce se Hitler rozhodl kandidovat v prezidentských volbách, ve kterých svůj úřad obhájil Paul von Hindenburg. Hitler obsadil druhé místo. Zároveň

⁵⁹ BROSZAT, Martin. *Uchopení moci: vzestup NSDAP a zničení výmarské republiky*. Přeložil Karel KUBIŠ. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 29-38.

⁶⁰ KERSHAW: *Hitler. I. díl, 1889-1936: Hybris*, s. 211-215.

⁶¹ BAIER: *Hybatelé dějin*, s. 249.

⁶² BROSZAT: *Uchopení moci: vzestup NSDAP a zničení výmarské republiky*, s. 111-113.

⁶³ Tamtéž, s. 113-121.

proběhly volby do Říšského sněmu, které ovládla NSDAP, avšak nezískala nadpoloviční většinu.

30. ledna 1933 prezident Hindenburg přistoupil ke jmenování Adolfa Hitlera říšským kancléřem na základě čl. 53 Ústavy. Na konci února vyhoří budova *Reichstagu*. Kdo požár založil není do dnešního dne zcela jednoznačné, nicméně tato situace nahrává Hitlerovi. Ze založení požáru jsou propagandou NSDAP obviněni přívrženci komunistické strany. V reakci prezident vydal Rozkaz říšského prezidenta na ochranu lidu a státu, kterým byla omezena svoboda vyjadřování, shromažďování a sdružování, listovní tajemství. Mohly být prováděny domovní prohlídky bez soudního příkazu a konfiskován majetek. Předpis de facto umožnil NSDAP přistoupit k otevřené perzekuci politických nepřátel pod záminkou ochrany státu. V březnu přijal Říšský sněm Hitlerův návrh zákona pro nápravu nouze lidu a říše, který následně podepsal i prezident. Tímto zmocňovacím zákonem byla zákonodárná moc svěřena vládě, čímž NSDAP již nepotřebovala nadpoloviční většinu v Říšském sněmu (tu opět ve volbách v roce 1933 nezískala). Nacistická strana pokračovala v pronásledování svých nepřátel. První dekret prezidenta zavedl také „ochrannou vazbu“.⁶⁴ Tohoto institutu využil v březnu 1933 říšský vůdce SS H. Himmler k založení koncentračního tábora Dachau.⁶⁵ Ve věznicích a táborech končili političtí oponenti, novináři a Židé. Během několika měsíců byl demokratický vývoj v Německu od základů potlačen, a to vše na základě zneužití ustanovení Ústavy a zcela určitě skrze zákulisní násilné a nátlakové vystupování polovojenských útvarů přidružených při NSDAP. Dne 1. srpna 1934 vydává říšský kabinet zákon o hlavě státu, čímž mělo dojít po smrti prezidenta Hindenburga ke spojení úřadu prezidenta a říšského kancléře.⁶⁶ Následující den prezident umírá. V roce 1935 je zahájeno znovuvyzbrojení *Wehrmachtu*, čímž dochází k porušení Versailleské smlouvy. Avšak světové mocnosti prakticky nereagují. Hitler tedy v březnu vydává rozhodnutí o anulování všech ujednání Versailleské smlouvy, obnovuje všeobecnou brannou povinnost a orientuje průmysl na zbrojní výrobu. V září jsou přijaty tzv. Norimberské zákony,⁶⁷ které se stanou základem vyloučení Židů z veřejného života.⁶⁸

V roce 1938 Německo disponuje opět početnou pěchotou, silným námořnictvem, letectvem a největším tankovým vojskem na světě. Svým antikomunistickým postojem si

⁶⁴ Institut Tereziánské iniciativy. *Konec německé demokracie*. [online]. holocaust.cz, 26.08.2019 [cit. 01.03.2022]. Dostupné na <<https://www.holocaust.cz/dejiny/soa/Nacionalnesocialisticke-resenkonecne-reseni-zidovske-otazky-v-evrope/konec-nemecke-demokracie/>>.

⁶⁵ PIEKALKIEWICZ: *Druhá světová válka*, s. 19.

⁶⁶ VLČEK, SCHELLE: *Dokumenty ke studiu moderních dějin státu a práva II. Ústavy a normy ústavního charakteru*, s. 88.

⁶⁷ Srov. VLČEK, SCHELLE: *Dokumenty ke studiu moderních dějin státu a práva II. Ústavy a normy ústavního charakteru*, s. 90.

⁶⁸ PIEKALKIEWICZ: *Druhá světová válka*, s. 20-23.

na mezinárodním poli získává větší sympatie Anglie a Francie. To se projeví v politice ústupků, jejímž hlavním představitelem je britský ministerský předseda N. Chamberlain. První obětí této politiky je Rakousko, které je anektováno Německem v březnu 1938. Anšlus byl jen dalším z kroků vlády Adolfa Hitlera, která jednoznačně porušovala smlouvy uzavřené na Pařížské mírové konferenci. V těch bylo spojení Rakouska a Německa zakázáno.⁶⁹ Světová reakce však byla opět velice mírná.

2.6 Společnost národů

Významným bodem Versailleské smlouvy bylo zřízení Společnosti národů, které se věnuje část I. Smlouvy. Jednalo se o prosazení jednoho z podstatných bodů W. Wilsona. Představou bylo, že případné další rozbroje či konflikty mezi státy budou řešeny v rámci kolektivního soužití všech států, tedy primárně na diplomatické úrovni. Předejde se tak krvavým válečným konfliktům.⁷⁰ Lze říci, že mělo jít o subjekt, který by garantoval mír. Dle mého názoru jeho vznik uvítaly hlavně nově vzniklé a menší státy v Evropě.

Dne 15. listopadu 1920 dochází k první konferenci Společnosti národů v Ženevě. Bez zástupců Spojených států amerických. Přestože Společnost národů byla idea amerického prezidenta, v jeho státě začala převládat politika izolace. V roce 1926 přistoupilo Německo, které však v roce 1935 samo vystoupilo.⁷¹

Společnost národů fakticky řešila několik mezinárodních konfliktů (např. Albánská krize či spor o Habeš). Spory se většinou zažehaly diplomaticky, případně bylo přistoupeno k různým ekonomickým sankcím. Základním problémem neefektivity Společnosti národů byly vzájemné vztahy mocností. Příkladem může být vstřícnější postoj Anglie k Německu ze strachu sblížení Německa s Ruskem, což by mohlo rozšířit vliv komunismu. Toho se britská politická scéna bála. Prvky této zákulisní politiky by šlo dohledat prakticky u každé mocnosti. Právě to a zároveň existence států, které nebyly členy Společnosti národů, tvořily hlavní překážky efektivního fungování organizace.⁷²

Důvodem, proč jsem zde uvedl Společnost národů, je poukázání na revoluční myšlenku nadnárodní organizace, jež by garantovala dodržování mezinárodního práva a zajišťovala mírové řešení kritických okamžiků. Tento koncept, dle mého názoru, předběhl svou dobu. Její

⁶⁹ Čl. 80. mezinárodní smlouvy č. 217/1921 Sb. z. a n., Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Německem a Protokol, podepsané ve Versailles dne 28. června 1919.

⁷⁰ Srov. Pakt o Společnosti národů z 10. ledna 1920, Protokol o pokojném vyřizování mezinárodních sporů (Ženevský protokol z 2. října 1924). In: VLČEK, SCHELLE: *Dokumenty ke studiu moderních dějin státu a práva I. Dokumenty mezinárodně právního charakteru*, s. 31-50.

⁷¹ PIEKALKIEWICZ: *Druhá světová válka*, s. 12.

⁷² KERSHAW: *Do pekel a zpět: Evropa 1914-1949*, s. 245-248.

faktické fungování neumožňovaly individuální politické zájmy velmocí. Místo mezinárodního institutu nezávisle garantujícího mezinárodní spravedlnost došlo spíše k dehonestaci tohoto orgánu. Primárně u menších a fakticky slabších států muselo původní nadšení nahradit naprosté zklamání. Opakovaná ignorace bezprizorního porušování smluv uzavřených na Pařížské mírové konferenci ze strany nacistického Německa měla bezesporu přímý a negativní vliv na vnímání obdobných organizací. Jsem přesvědčen, že (ne)jednání Společnosti národů při anšlusu Rakouska, Sudetské krizi či samotném vzniku Protektorátu Čechy a Morava, přispělo ke všeobecné skepsi české společnosti k mezinárodnímu právu, která se opakovaně objevuje do dnešního dne.

3 Od monarchie k Protektorátu

3.1 Národy monarchie

Druhá půlka 19. století se v Rakouském císařství nesla ve znamení etnických vnitřních politických sporů. Do dnešního dne je tato říše známá jako mnohonárodnostní habsburská monarchie. Nutno si uvědomit, že se tento státní útvar koncem 19. století rozpínal na území dnešního Rakouska, Slovenska, České republiky, Maďarska, Slovinska, Bosny a Hercegoviny a částech Polska, Rumunska, Ukrajiny, Srbska a Itálie. Již z tohoto výčtu lze dovodit, že národnostní problematika byla poměrně citlivým tématem. Nejlépe si v tomto směru vedli Maďaři, kterým se v roce 1867 povedlo dosáhnout rakousko-uherského vyrovnání. Na základě zákona č. 146/1867 ř. z. se zrodilo Rakousko-Uhersko. Vznikly prakticky dva autonomní útvary, které měly společného panovníka, několik ministrů, diplomatické zastoupení, měnu či armádu. Od tohoto roku musíme rozlišovat Předlitavsko (Rakousko) a Zalitavsko (Uhry). Následný vývoj se v jednotlivých částech liší, nejmarkantnější rozdíl lze vyzorovat v přístupu k menšinám na svém území.⁷³

V rámci Rakouska hrál primární roli soubor zákonů známý dnes jako prosincová ústava.⁷⁴ Na jejím základě byla zaručena například svoboda slova, náboženského vyznání či nedotknutelnost soukromého vlastnictví. Zákonodárnou moc představovala říšská rada, moc výkonnou měla v rukou vláda. Problémem bylo silné postavení císaře, který mohl libovolně členy vlády jmenovat a odvolávat. Zároveň měl právo absolutního veta. Otázka národností byla v Předlitavsku komplikovanější. Zákon o všeobecných právech státních občanů stanovoval, že všechny národy říše mají rovné postavení a jsou oprávněny rozvíjet svůj jazyk a kulturu. Nicméně toto neutišilo již dlouhodobě vzrůstající národní cítění Čechů, kteří se opírali o historický stát, který dle jejich názoru nástupem Habsburků na český trůn nezanikl.⁷⁵ Požadovali tak stejné postavení jako Maďaři. Situace dospěla až k pokusu o česko-rakouské vyrovnání, které však neumožnil odpor Maďarů a Němců žijících v Čechách. Střetávaly se tak dva směry. Český toužící po určité míře autonomie a německý, jenž požadoval začlenění do Velkoněmecké říše.

⁷³ RYCHLÍK, Jan. 1918: *rozpad Rakouska-Uherska a vznik Československa*. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 2018, s. 29-30.

⁷⁴ Pod tímto názvem chápeme zákony: č. 141/1867 ř. z. (o říšském zastupitelstvu), č. 142/1867 ř. z. (o všeobecných občanských právech), č. 143/1867 ř. z. (o zřízení říšského soudu), č. 144/1867 ř. z. (o soudcovské moci), č. 145/1867 ř. z. (o výkonné a vládní moci), č. 146/1867 ř. z. (o společenských záležitostech všech zemí monarchie).

⁷⁵ MATES, Pavel, VLČEK, Eduard, SCHELLE, Karel a kolektiv. *Československé dějiny státu a práva (1918-1945)*. 1. vydání. Brno: Doplněk, 1991, s. 3.

Uherská Ústava byla souborem zákonů přijatých již v roce 1848. Zákonodárnou moc měl uherský sněm. Pasivní volební právo bylo podmíněno znalostí maďarského jazyka. Tím se dostáváme k národnostní otázce Zálitavska. Dle platného práva existoval jen jeden maďarský národ (*Magyar nemzet*). Zákonný článek č. XLIV/1868 ale rozeznával i národnosti (*nemzetiség*), které měly omezené pravomoci k užívání svého jazyka. Tento předpis však v praxi nebyl dodržován. Celková politika vedla k pomadžarštění uherského obyvatelstva.⁷⁶

3.2 První světová válka

28. června 1914 dochází v Sarajevu k atentátu na habsburského následníka trůnu F. Ferdinanda d'Este. Tento okamžik odstartuje katastrofický sled událostí, které vedou postupně až k vypuknutí první světové války. Byť území dnešní České republiky nebylo zatíženo zákopovými liniemi, válka ovlivnila život v celém státě. Byly omezeny základní práva a svobody občanů zaručené tzv. prosincovou ústavou. V rámci Předlitavska došlo k uzavření Říšské rady a k nastolení vojenské diktatury – příkladem může být nadřízenost vojenských úřadů civilním či široké pravomoci vojenských soudů vůči obyvatelstvu. Hospodářství se postupně muselo přeorientovat na válečné potřeby, byl také zaveden přidělový systém. V rámci mobilizace byli povoláni všichni muži schopni vojenské služby od 18 do 50 let.⁷⁷ Hospodářská a společenská náročnost konfliktu jen podnítl radikálnost vleklých národnostních sporů v rámci monarchie. Každá z etnických menšin prosazovala vlastní zájmy, objevuje se stále silnější hlásání myšlenek panslavismu či propagace tzv. Velkoněmecka.

Ke konci války poprvé zahraniční odboj, vedený budoucím prezidentem T. G. Masarykem, začíná vyslovovat myšlenku Československa coby samostatného státu a po německo-rakouské dohodě ze Spa, nachází tato myšlenka zastání i u států Dohody. Tento postoj působí i na domácí odboj, kterému se daří zprostředkovat vizi vlastního státu i válkou unavenému obyvatelstvu.⁷⁸ Protiválečný postoj hladovějícího obyvatelstva v Rusku vedl v roce 1917 k bolševické revoluci. Z obav z realizace obdobného scénáře ve své zemi se nový císař Karel I. rozhodl přistoupit ke společenským reformám, jež měly vést k obnově politického života a určitému vyslyšení národnostních požadavků. V této vidině část umírněných českých politických reprezentantů opět hovořilo o rakousko-českém vypořádání. Proti nim ale stála stále rostoucí skupina domácích politiků přesvědčených o vytvoření samostatného státu a zároveň i početná menšina Němců.

⁷⁶ RYCHLÍK: 1918: rozpad Rakouska-Uherska a vznik Československa, s. 29-36.

⁷⁷ RYCHLÍK: 1918: rozpad Rakouska-Uherska a vznik Československa, s. 72-75.

⁷⁸ MATES, VLČEK, SCHELLE a kolektiv: Československé dějiny státu a práva (1918-1945), s. 7-13.

Jak je všeobecně známo, ulicemi Vídně v roce 1918 sice cizí vojska nepochodovala, nicméně porážky rakousko-uherské armády na italské frontě byly natolik zničující, že se Karel I. již netajil touhou po okamžitém ukončení války. V říjnu 1918 přistoupil k vydání manifestu o přestavbě říše, čímž se snažil naznačit řešení národnostních otázek při zachování celistvosti svého státu.⁷⁹ O měsíc dříve vzniklá prozatímní československá vláda v Paříži tento manifest odmítla. Její předseda T. G. Masaryk následně vydává Washingtonskou deklaraci,⁸⁰ kterou vyhlásil 18. října 1918 nezávislost Československa. Státy Dohody tuto deklaraci akceptovaly.⁸¹

Zvýšená demoralizace armády i obyvatelstva dovedla císaře Karla I. ke zrušení spojení s Německem. Zároveň nechal odeslat nótu americkému prezidentovi o přijetí podmínek pro jednání o ukončení války.⁸² Ta byla zveřejněna v českých novinách 28. října 1918 a mylně pochopena jako kapitulace. V Praze lid vyšel do ulic a volal po samostatnosti, na což nebyl Národní výbor úplně připraven. I tak dochází ke schválení zákona o samostatném československém státě, jenž připravil A. Rašín a později byl zveřejněn jako z. č. 11/1918 Sb.⁸³

3.3 Československá republika

Pro nově vzniklý stát se stala důležitou Pařížská mírová konference, na které mělo dojít k přesnému stanovení území republiky. Státní hranice s Německem vycházela převážně z historických tradic a zakotvena byla ve Versailleské mírové smlouvě. Hranici s Rakouskem určovala Nejvyšší rada a její rozhodnutí bylo vtěleno do Saint-Germainské smlouvy. Problematictější situace nastala s Maďarskem, kde se řešila otázka, zda má Slovensko sahat až k Dunaji. Zde muselo dojít k rozsouzení Radou čtyř. Mírová smlouva s Maďarskem je dnes známá jako Trianonská. Nad rámec jednání s poraženými státy se řešilo i pomezí s Rumunskem a Polskem. I zde rozhodla Nejvyšší rada, avšak Polsko se nepřipojilo k podpisu výsledné Smlouvy hraniční, tedy tato smlouva nenabyla mezinárodní působnosti. V Saint-Germain-en-Laye byla podepsána i dohoda o připojení Podkarpatské Rusi k Československu.⁸⁴

⁷⁹ PERNES: *Poslední Habsburkové: Karel, Zita, Otto a snahy o záchranu císařského trůnu*, s. 183-185.

⁸⁰ SOVADINA, Jiří. *Washingtonská deklarace (18. 10. 1918)* [online]. *Moderní-Dějiny.cz*, 10.02.2012 [cit. 01.03.2022]. Dostupné na <<https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/washingtonska-deklarace-18-10-1918/>>.

⁸¹ RYCHLÍK: *1918: rozpad Rakouska-Uherska a vznik Československa*, s. 229-231.

⁸² PERNES: *Poslední Habsburkové: Karel, Zita, Otto a snahy o záchranu císařského trůnu*, s. 187-188.

⁸³ MATES, VLČEK, SCHELLE a kolektiv: *Československé dějiny státu a práva (1918-1945)*, s. 17-18.

⁸⁴ ŠMÍDA, Zdeněk. *Mírové konference. Státní hranice a pohraniční turistika* [online]. Copyright © www.zdeneksmida.cz, nedatováno [cit. 03.03.2022]. Dostupné na <<https://url.cz/qKAf7>>.

Samotná První republika je vnímána jako období prosperity českého národa. V roce 1920 byl přijat zákon č. 121/1920 Sb. z. a n.⁸⁵ Stát se tak oficiálně stal demokratickou republikou, ve které je zdrojem veškeré moci lid. Bezsporně se jednalo o období národního rozkvětu, který čerstvý úspěch v podobě zisku samostatnosti společensky jen umocnil. Státu se povedlo hospodářsky vyrovnat s následky války, a i když by se jistě našlo několik neúspěšných momentů, obecně jsou 20. léta minulého století považována jako nejúspěšnější společenské období na našem území v minulém století. Přes všestranný rozvoj bylo Československo stále malým státem a čelní představitelé si uvědomovali rizikovost geografického umístění státu. Dokladem může být i Garanční smlouva o vzájemné vojenské pomoci uzavřená v roce 1925 mezi Československem a Francií.⁸⁶ V roce 1935 Československo uzavřelo spojeneckou smlouvu se Sovětským svazem, zde však byla vojenská pomoc podmíněna aktivní pomocí Československu ze strany Francie.⁸⁷

Jak jsem nastínil výše, situace v sousedním Německu eskalovala v nástup NSDAP v čele s A. Hitlerem. Jeho agresivní politika vyznávající tzv. *Lebensraum* a existenci Velkoněmecké říše ve spojení s absolutním potlačením lidských práv byla v kontrastu s demokratickým zřízením Československa, do kterého emigrovalo stále více německých odpůrců tamějšího režimu.

Československo se řadilo k blízkým spojencům Francie. Hitler však usoudil ze svých dřívějších kroků, že jeho západní soused nebude chtít vstoupit do další války.⁸⁸ V roce 1938 se rozhodl destabilizovat vnitřní integritu Československa a donutit vládu k ozbrojenému zásahu vůči německé menšině v příhraničních oblastech (Sudety). K tomuto účelu využil Sudetoněmeckou stranu (SdP) K. Henleina, která stupňovala své nároky na právní zajištění autonomie německých oblastí v republice. Následně přistoupila k ozbrojeným provokacím, které měly sloužit jako důkaz teroru státu vůči německé menšině. Radikalismus v Sudetech se postupně stupňoval, zdejší předáci volali po připojení k Třetí říši a Hitler otevřeně mluvil o vojenském zásahu.⁸⁹

Prezident E. Beneš byl ochoten přijmout drtivou většinu podmínek SdP výměnou za záruku celistvosti státu. Bylo ale zřejmé, že henleinovci nestojí o nic jiného než o připojení

⁸⁵ Ústavní zákon č. 121/1920 Sb. z. a n., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky ze dne 29. února 1920, znění účinné od 6. 3. 1920 do 8. 6. 1948.

⁸⁶ STRAKA, Karel. *Spojenecká smlouva mezi Československem a Francií z 25. ledna 1924* [online]. Copyright © Vojenský historický ústav Praha, 22.01.2014 [cit. 27.02.2022]. Dostupné na <<http://www.vhu.cz/spojenecka-smlouva-mezi-ceskoslovenskem-a-francii-z-25-ledna-1924/>>.

⁸⁷ Velvyslanectví České republiky. *Československo-sovětská spojenecká smlouva z roku 1935*. [online]. Ministerstvo zahraničních věcí, 03.04.2020 [cit. 03.03.2022]. Dostupné na <https://www.mzv.cz/moscow/cz/aktuality/cesi_ve_2_svetove_valce/ceskoslovensko_sovetska_spojenecka.html>.

⁸⁸ LIŠKA, Vladimír. *Protektorát: éra hákového kříže*. Olomouc: Fontána, 2010, s. 20-21.

⁸⁹ MATES, VLČEK, SCHELLE a kolektiv: *Československé dějiny státu a práva (1918-1945)*, s. 92-93.

Sudet k nacistickému Německu.⁹⁰ V případě napadení Československa spoléhal prezident na pomoc Francie v souladu s výše zmíněnou smlouvou o vzájemné vojenské pomoci. V tomto případě by však do války musel vstoupit i spojenc Francie tedy Anglie. Oba tyto státy se rozhodly otevřenému vojenskému konfliktu vyhnout. To vedlo ke konferenci v Mnichově v září 1938.⁹¹ Zde se sešli zástupci Německa, Itálie, Francie a Anglie, aby vyřešili krizi v Sudetech. Mnichovský diktát má dodnes označení „o nás bez nás“ z důvodu, že Československo nebylo stranou jednání nýbrž jen objektem. Jejím podepsáním dochází k odstoupení územních částí s více než 50 % německého obyvatelstva. Anglie a Francie se zároveň zavázaly, že v případě nepřijetí podmínek ze strany Československa, nebudou dále zasahovat.⁹² Dále na základě tzv. První vídeňské arbitráže je postoupeno část území Slovenska Maďarsku. Následně dochází i k obsazení Těšínska ze strany polské armády.⁹³ Touto konferencí dochází k popření hned několika právních institutů. Československo nebylo účastníkem smlouvy, výsledek jednání mu byl vnucen pod výhrůžkou užití vojenské síly, došlo také k porušení Československé Ústavy: „*Území Československé republiky tvoří jednotný a nedílný celek, jehož hranice mohou býti měněny jen ústavním zákonem.*“⁹⁴

S okleštěnými hranicemi, pachutí zrady ze strany spojenců a s názory, že se národ měl bránit, vzniká tzv. Druhá republika. Na nátlak slovenských radikálních skupin byl 22. prosince přijat ústavní zákon o autonomii Slovenskej krajiny.⁹⁵ Mění se také název státu na Česko-Slovensko. Novým prezidentem se stal bývalý předseda Nejvyššího správního soudu doc. JUDr. Emil Hácha. Odstoupením pohraničí nátlak Hitlera na Česko-Slovensko neustal. Podporoval slovenskou myšlenku separatismu, kterou začala hlásat nacionalistická strana kněze A. Hlinky, čímž uspil vnitropolitický rozkol republiky. Zároveň vyvíjel tlak na představitele nové vlády při rozhodování o vnitrostátních záležitostech. O zvýšení společenského tlaku se postarala i německá menšina propagací připojení k Třetí říši.⁹⁶ Vše vyústilo vyhlášením samostatnosti Slovenského štátu 14. března 1939. Následující den vstoupila německá vojska na zbývající území republiky. Podkarpatskou Rus obsazují Maďaři.⁹⁷

⁹⁰ LIŠKA: *Protectorát: éra hákového kříže*, s. 26-34.

⁹¹ MATES, VLČEK, SCHELLE a kolektiv: *Československé dějiny státu a práva (1918-1945)*, s. 92.

⁹² Tamtéž, s. 94-95.

⁹³ ŠMÍDA, Zdeněk. *Mnichovská dohoda a okleštěné hranice. Státní hranice a pohraniční turistika* [online]. Copyright © www.zdeneksmida.cz, nedatováno [cit. 10.03.2022]. Dostupné na <<https://www.zdeneksmida.cz/historie/mnichovska-dohoda-a-oklestene-hranice.html>>.

⁹⁴ § 3 ústavního zákona č. 121/1920 Sb. z. a n., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky ze dne 29. února 1920, znění účinné od 6. 3. 1920 do 8. 6. 1948.

⁹⁵ Ústavní zákon č. 299/1938 Sb. z. a n., o autonomii Slovenskej krajiny ze dne 22. listopadu 1938, znění účinné od 23. 11. 1938 do 8. 6. 1948.

⁹⁶ LIŠKA: *Protectorát: éra hákového kříže*, s. 51-63.

⁹⁷ PIEKALKIEWICZ: *Druhá světová válka*, s. 35.

„Druhá republika, to bylo zároveň údobí dozrávání morálního marasmu české společnosti [...] Čest a odvaha, v nichž většina předních politiků selhala, se pro český národ staly najednou jen prázdnými pojmy.“⁹⁸

⁹⁸ LIŠKA: *Protectorát: éra hákového kříže*, s. 53.

4 Protektorát Čechy a Morava

4.1 Důvod obsazení?

Vnitrostátní i mezinárodní československý postoj se po Mnichovu razantně změnil. Česko-Slovensko se ocitlo v německé zóně vlivu. Prvorepubliková strategie založená na spojenectví se západními velmocemi se podpisem dohody rozpadla. Bylo zřejmé, že někdejší spojenci neměli v plánu riskovat otevřenou válku. Novým směrem československé vlády bylo zajištění státní suverenity skrze úslužnou spolupráci s Německem. Zároveň Československo přišlo postoupením Sudet o téměř 70 % sklářského, 40 % chemického a 68 % papírenského průmyslu. Bylo ztraceno přes 2 300 výrobních podniků.⁹⁹ Ztráta takového rozsahu vládu přiměla k nahrazení těchto komodit dovozem, což vedlo k zvýšení hospodářské spolupráce s Německem. Ještě více se projevoval tlak Berlína na vnitrostátní záležitosti státu. Vlády generála Syrového a následně premiéra Berana společně s prezidentem Háchou přistoupily pod tímto vnějším vlivem k politickým krokům, které přímo vedly k postupnému odstraňování několika demokratických principů typických pro První republiku. Jejich snahou nejspíše bylo zmírnit agresivní přístup Německa a pokusit se o určitou stabilizaci republiky.

Mezi nejvýznamnější předpisy Beranovy vlády lze zařadit ústavní z. č. 330/1938 Sb. z. a n.,¹⁰⁰ kterým prakticky došlo k přenesení zákonodárné moci do rukou moci výkonné. Prezident získal pravomoc na základě jednomyslného návrhu vlády měnit ústavní listinu a další ústavní zákony svými dekrety, a to na dobu dvou let.¹⁰¹ Vláda byla zmocněna taktéž na dva roky ode dne účinnosti tohoto zákona k přijímání všech opatření, k jejichž provedení by jinak bylo potřeba zákona, za současného souhlasu prezidenta.¹⁰²

Razantním krokem bylo přetransformování českého pluralitního stranického modelu na systém dvou stran (Strana národní jednoty a Národní strana práce), ke kterému politické kruhy přistoupily záhy po vzniku Druhé republiky.¹⁰³ Ještě více tuto sféru společenského života ovlivnilo vládní nařízení č. 355/1938 Sb. z. a n.,¹⁰⁴ jež bylo přijato v souladu se zmocňovacím zákonem. Ode dne účinnosti předpisu mohly být politické strany zakládány pouze s povolením vlády¹⁰⁵ a zároveň mohla vláda stranu rozpustit při zjištění, že její činnost ohrožuje veřejný

⁹⁹ Tamtéž, s. 34.

¹⁰⁰ Ústavní zákon č. 330/1938 Sb. z. a n., o zmocnění ku zmenám ústavnej listiny a ústavných zákonov republiky Česko-Slovenskej a o mimoriadnej moci nariad'ovacej ze dne 12. prosince 1938, znění účinné od 17. 12. 1938 do 8. 6. 1948.

¹⁰¹ Čl. I. ústavního zákona č. 330/1938 Sb. z. a n.

¹⁰² Čl. II. ústavního zákona č. 330/1938 Sb. z. a n.

¹⁰³ MATES, VLČEK, SCHELLE a kolektiv: *Československé dějiny státu a práva (1918-1945)*, s. 100-101.

¹⁰⁴ Vládní nařízení č. 355/1938 Sb. z. a n., o politických stranách ze dne 23. prosince 1938, znění účinné od 27. 12. 1938 do 14. 11. 1946.

¹⁰⁵ § 1 vládního nařízení č. 355/1938 Sb. z. a n.

zájem.¹⁰⁶ K historicky významné aplikaci druhého jmenovaného ustanovení nařízení došlo ve spojení s Komunistickou stranou Československou, ta byla rozhodnutím vlády ze dne 27. prosince 1938 rozpuštěna.¹⁰⁷ Zpřísnila se tisková cenzura.

Změnil se také přístup představitelů republiky k antisemitismu. Nutno si uvědomit, že v Německu již od roku 1935 platily tzv. Norimberské zákony, které zbavily Židy jejich občanských práv a svobod. K nim se postupně přidávaly i další protižidovská opatření. Režim však přistupoval i k podněcování či organizaci různě násilných perzekucí, které se stále více stupňovaly. V listopadu 1938 proběhla tzv. Křišťálová noc. Tedy dva dny drancování a vypalování židovských obchodů a synagog. Během těchto dnů bylo do koncentračních táborů odvedeno přibližně 20 000 osob.¹⁰⁸ Nenávist vůči Židům v nacistickém Německu prudce stoupala a projevovala se také na zahraniční politice. Ať už pod vlivem samotného Hitlera či silící antisemitistické propagandy ze strany domácí fašistické obce, přistoupila také vláda premiéra Berana k přijetí protižidovských předpisů. Byla zřejmá snaha o nalezení střední cesty německým přístupem a principem lidské rovnosti. Snižovaly se počty židovských lékařů, advokátů a studentů vysokých škol. Docházelo také k odstraňování židovských úředníků ze státních služeb.¹⁰⁹

I přesto, že vláda a prezident zvolili cestu ústupků a poddajnosti vůči nacistickému režimu, nepovedlo se jim zachránit suverenitu svého státu. Hitler využil stoupajícího napětí mezi Čechy a Slováky spojené se separatistickými myšlenkami na Slovensku. Dne 14. března 1939 pozval na schůzku do Berlína prezidenta Háchu, který se těsně po příjezdu do Berlína dozvěděl, že *Wehrmacht* obsadil území Moravské Ostravy. Hitler na schůzce již neskrýval svůj záměr obsadit zbytek republiky. Vyhrožoval tvrdým vojenským zákrokem počítajícím i s těžkým bombardováním Prahy, pokud prezident Hácha a ministr zahraničních věcí Chvalkovský nepřijmou prohlášení, kterým svou zemi odevzdají pod ochranu Třetí říše. Pod tlakem dne 15. března podepisují a informují ministra obrany Syrového, aby ozbrojené složky republiky nekladly žádný odpor. Výměnou získal Hácha od Hitlera neurčitý příslib zajištění autonomního rozvoje národa. Česká strana se zavázala vyjma již zmíněného klidu zbraní také k nepřerušení veřejného a hospodářského života či ke zdrženlivosti tisku a rozhlasu.¹¹⁰

¹⁰⁶ § 8 odst. 1 vládního nařízení č. 355/1938 Sb. z. a n.

¹⁰⁷ MATEŠ, VLČEK, SCHELLE a kolektiv: *Československé dějiny státu a práva (1918-1945)*, s. 101.

¹⁰⁸ PIEKALKIEWICZ: *Druhá světová válka*, s. 33.

¹⁰⁹ LIŠKA: *Protektorát: éra hákového kříže*, s. 72.

¹¹⁰ BRANDES, Detlef. *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*. Přeložil Petr DVOŘÁČEK. 3. rozš. a rev. vydání. Praha: Prostor, 2019, s. 28-34.

4.2 Vznik Protektorátu

Zpětný vlak prezidenta byl záměrně zdržován tak, ať je Hitler v Praze dříve. Toto gesto, kdy přivítal Háchu na Pražském hradě, na kterém se již ubytoval, jen podtrhlo atmosféru nového postavení nejen prezidenta, ale celého národa vůči Německu. Obsazení zbylé části bývalé Československé republiky bylo dalším projevem agresivní expanzionistické politiky německého režimu. Zároveň porušovalo dodatek Mnichovské dohody, ve kterém se signatáři, včetně Německa, zavázali poskytnout mezinárodní záruky novým hranicím československého státu.¹¹¹ Je pravděpodobné, že Hitler spoléhal na základě předchozích reakcí Anglie a Francie, že ani v tento moment nepřistoupí k vojenskému zákroku. Potvrzením mu mohlo být také prvotní prohlášení britského ministra zahraničí lorda Halifaxe: „*situace se pronikavě změnila, jakmile slovenský sněm vyhlásil nezávislost Slovenska a v důsledku tohoto vyhlášení vnitřním zhroucením konec státu, jehož hranice Anglie garantovala a britská vláda proto nemůže být nadále poutána tímto závazkem.*“¹¹² Později tento postoj zmínil premiér Chamberlain, který sice odsoudil obsazení a Protektorát obdobně jako jeho kolegové ve Francii a USA neuznal, nicméně zdůraznil, že vláda bude i nadále vše řešit pouze diplomatickými prostředky.¹¹³

Právním základem nového státního útvaru se stal Výnos Vůdce a říšského kancléře o zřízení Protektorátu Čechy a Morava ze dne 16. března 1939, jenž byl publikován pod číslem 75 ve Sbírce zákonů a nařízení.¹¹⁴ Výnos byl tvořen preambulí a třinácti články. V úvodní části byla deklarována dlouhodobá historická pospolitost německého a českého národa, jež byla narušena vznikem Československa. Existence tohoto státu dle Výnosu vyvolala napětí a neklid založený na nedořešených národnostních otázkách. Došlo tak k ohrožení bezpečnosti Třetí říše a obecného míru. Toto, dle preambule, nemohli němečtí představitelé přehlížet a pro sociální blaho všech občanů středoevropské oblasti se rozhodli obsadit území Čech a Moravy.¹¹⁵ Části bývalého státu se tak, dle Výnosu, staly součástí Velkoněmecké říše.¹¹⁶ Byl zde ustanoven také název Protektorát, který samotný autor textu doktor Stuckart označil za útvar „*sui generis*“.¹¹⁷ Příslušníci německého národa se s odkazem na Říšský zákoník I, s. 1146, stali říšskými

¹¹¹ iDNES.cz, ČTK. DOKUMENT: Přečtěte si text mnichovské dohody podepsané před 80 lety [online]. iDNES.cz, 29.09.2018 [cit. 07.03.2022]. Dostupné na <https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/text-mnichovske-dohody.A180928_141802_domaci_bse>.

¹¹² LIŠKA: *Protektorát: éra hákového kříže*, s. 56.

¹¹³ BRANDES: *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*, s. 40-41.

¹¹⁴ MATES, VLČEK, SCHELLE a kolektiv: *Československé dějiny státu a práva (1918-1945)*, s. 108.

¹¹⁵ Výnos Vůdce a říšského kancléře č. 75/1939 Sb. z. a n., o Protektorátu Čechy a Morava ze dne 16. března 1939, znění účinné od 16. 3. 1939 do 4. 5. 1945.

¹¹⁶ Čl. 1. odst. 1. výnosu č. 75/1939 Sb. z. a n.

¹¹⁷ SOBOTA, Emil, SCHIESZL, Josef, ed. *Co to byl protektorát*. Praha: Kvasnička a Hampl, 1946, s. 31-32.

občany, což vedlo také k povinnosti dodržovat ustanovení nařízení na ochranu německé krve a německé cti. Zároveň podléhali německé soudní pravomoci. Zbylí občané se stali státními příslušníky Protektorátu.¹¹⁸ Zároveň došlo k recepci většiny právních norem platných před vydáním Výnosu, tedy „pokud neodporuje smyslu převzetí ochrany Německou říší.“¹¹⁹ Neurčité nastínění autonomie Protektorátu reprezentoval primárně čl. 3. Výnosu: „*Protektorát Čechy a Morava jest autonomní a spravuje se sám.*“ Dále bylo stanoveno, že svá výsostná práva vykonává „*ve shodě s politickými, vojenskými a hospodářskými potřebami Říše.*“ Závěrem bylo uvedeno, že tyto pravomoci budou nadále vykonávat autonomními orgány a úřady.¹²⁰

Lze jen polemizovat, zda tato ustanovení vycházela z Hitlerových rozhovorů s Háchou v Berlíně, při kterých zaručoval českému národu, pod ochranou Třetí říše, autonomní rozvoj odpovídající jeho specifickým,¹²¹ případně jestli články měly působit na zahraniční představitele coby důkaz německé snahy pomoci rozpadlému státu. Vzhledem k liknavosti pojednání o autonomii se nabízí také možnost, že mělo jít o určitou formu motivace pro obyvatelstvo. V případě poklidného fungování společenského a hospodářského života v Protektorátu by byl národ „odměněn“ širokou autonomií. Při opačném směřování českého smýšlení si Vůdce již v samotném Výnosu vymezil velké množství říšských pravomocí, které by mohly při neomezené aplikaci dosáhnout úplného stupně podřízenosti.

Mezi tyto instituty patřilo zavedení podmíněnosti výkonu úřadu prezidenta vyslovením důvěry Vůdce a říšského kancléře.¹²² Říšská rada stanovovala početní sílu a výzbroj ozbrojených sborů Protektorátu.¹²³ Podstatný byl čl. 11., na jehož základě mohlo Německo vydávat právní předpisy s platností na území Protektorátu, případně jiná opatření v případě nutnosti udržení bezpečnosti a pořádku. Avšak dle mého názoru nejvýraznějším článkem je čl. 5., který zřídil úřad Říšského protektora, jakožto zastávce říšských zájmů, přímého zástupce Vůdce a zmocněnce říšské vlády. Mezi jeho pravomoci patřilo například potvrzení členů protektorátní vlády či možnost vetovat autonomní právní předpisy.

Dalšími články na sebe Německo převzalo zajišťování zahraniční agendy¹²⁴, vojenskou ochranu¹²⁵ či bezpečnost dopravy, pošty a telekomunikací.¹²⁶

¹¹⁸ Čl. 2. výnosu č. 75/1939 Sb. z. a n.

¹¹⁹ Čl. 12. výnosu č. 75/1939 Sb. z. a n.

¹²⁰ Čl. 3. výnosu č. 75/1939 Sb. z. a n.

¹²¹ BRANDES: *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*, s. 34.

¹²² Čl. 4. výnosu č. 75/1939 Sb. z. a n.

¹²³ Čl. 7. odst. 3. výnosu č. 75/1939 Sb. z. a n.

¹²⁴ Čl. 6. výnosu č. 75/1939 Sb. z. a n.

¹²⁵ Čl. 7. odst. 1. výnosu č. 75/1939 Sb. z. a n.

¹²⁶ Čl. 8. výnosu č. 75/1939 Sb. z. a n.

4.3 Vojská správa

Od okamžiku obsazení Čech a Moravy dne 15. března byl Protektorát prozatímně podřízen vojenské správě. V jejím čele stanul veterán z první světové války a vrchní velitel skupiny pozemního vojska skupiny 3 *General der Infanterie* J. A. Blaskowitz, což bylo oznámeno skrze vyvěšení *Výzvy obyvatelstvu*.¹²⁷ Pro výkon veřejné moci na území Moravy byl zmocněn vrchní velitel skupiny pozemního vojska 5 *General der Infanterie* S. W. W. List, který se již od roku 1938 věnoval integraci rakouské armády do Wehrmachtu. V čele civilní správy (*Chef der Zivilverwaltung*) v Čechách stanul K. Henlein a na Moravě vedoucí úřadu vídeňského říšského místodržícího J. Bürckel.¹²⁸

Vojskou nařizovací pravomoc užívali velitelé hlavně k zaopatření chodu všedního života a k zajištění změn nezbytných pro postupný nástup německého systému. V mnoha městech v republice došlo k sesazení českých starostů či jiných představitelů, jejichž místo nahradili armádou vybraní němečtí zástupci, to vše bez možnosti občanů se vyjádřit. Většina nařízení z této doby měla utužit regulaci ekonomiky a unifikovat poměry na obsazeném území. Příkladem může být nařízení o zavedení jízdy vpravo¹²⁹ a nařízení o úředním jazyku.¹³⁰

Protektorátní vláda se společně se zbylou správou ocitly pod dozorem vojenských a civilních okupačních úřadů. Normotvornou činnost doprovázela důsledná předběžná kontrola právních předpisů. Vláda i zemské úřady je tedy před samotným vyhlášením musely předložit představiteli civilní správy ke schválení. Až poté mohlo dojít k publikaci. Obdobně se postupovalo na úrovni okresních úřadů, kde dozorovou funkci vykonávaly Oberlandraty (vrchní zemští radové), jež měly oprávnění nahradit tyto předpisy vlastním opatřením.¹³¹ Dohledu zmocněnců šéfů civilní správy podléhala také korespondence mezi nadřízenými a podřízenými úřady.

Ve spojitosti s tímto krátkým obdobím vojenské nadvlády bych rád zmínil hromadnou zatýkací operaci gestapa (*Geheime Staatspolizei*) a českých policejních orgánů známou jako akce Gitter (Mříže), jež byla zahájena 15. března 1939. Během krátké doby bylo zatčeno

¹²⁷ Fronta.cz. *Výzva obyvatelstvu!* [online]. Fronta.cz. Druhá světová válka, Copyright © 1999, nedatováno [cit. 16.03.2022]. Dostupné na <<https://www.fronta.cz/plakat/vyzva-obyvatelstvu>>.

¹²⁸ BRANDES: *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*, s. 42.

¹²⁹ Tento způsob provozu byl nařízen počínaje 17. březnem v 6:00, výjimku obdržela Praha, ve které byl pravostranný provoz zaveden s účinností ke 26. březnu od 3:00.

¹³⁰ MARŠÁLEK, Pavel. *Pod ochranou hákového kříže: nacistický okupační režim v českých zemích 1939-1945*. 1. vydání. Praha: Auditorium, 2012, s. 36.

¹³¹ TAUCHEN, Jaromír. Právní řád a publikace právních předpisů v Protektorátu Čechy a Morava. In: *Dny práva 2012 – Days of Law 2012* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2013 [cit. 05.03.2022], s. 10. Dostupné na <https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2012/files/revoluce/TauchenJaromir.pdf>.

přibližně 6 000 osob, především komunisté a němečtí emigranti.¹³² Následně bylo, na příkaz německých orgánů, mnoho osob propuštěno a v tzv. ochranné vazbě zůstalo 1 228 osob.¹³³ Celá akce poukázala na užití represivních opatření vůči odpůrcům režimu, na základě nařízení říšského prezidenta z 28. února 1933 o ochraně lidu a státu. Operace měla jistě za cíl ochromit jakékoliv pokusy o odboj a zároveň zasít strach mezi obyvatelstvo skrze demonstraci odhodlanosti a vysokého mocenského postavení gestapa.

4.4 Politická situace v Protektorátu

Politické změny v rámci Česko-Slovenska vedly k vytvoření dvou dominantních stran. Určitou konkurenci jim tvořila Národní obec fašistická. Hlavním představitelem této organizace byl generál Gajda. Dalšími pravicově extrémistickými skupinami byly Vlajka a ANO (Akce národní obrody), které následně utvořily Český národní výbor (ČNV). Následně do něj přistoupila i Národní obec fašistická. ČNV vytvořil návrh nové české vlády, v čele s generálem Gajdou, jejímiž členy měli být, vyjma ministrů zemědělství a sociální správy, výhradně jen představitelé tří výše zmíněných organizací. Situace se však změnila se vstupem německých vojsk na území Čech a Moravy. ČNV se přeorientoval na veřejné výzvy obyvatelstvu ke klidu a spolupráci s německou armádou. Představitelé ČNV se snažili zavděčit armádním generálům s vidinou, že budou vyzváni k vytvoření nové protektorátní vlády. Německo však chtělo poklidnější přechod státní organizace republiky na Protektorát, a proto 17. března 1939 generál Blaskowitz přijal vládu, jejímž předsedou byl, v návaznosti na politickou situaci v závěru Druhé republiky, R. Beran.¹³⁴ V souladu s výnosem Vůdce o vzniku Protektorátu Čechy a Morava zanikly posty ministrů zahraničí a národní obrany, které přešly na Třetí říši. Její funkční období skončilo 27. dubna 1939, kdy prezident jmenoval devíti člennou vládu generála Aloise Eliáše.¹³⁵

Po návratu z Berlína započal prezident Hácha s politickou reorganizací zaměřující se na formování jednotné strany, ve které by měly své zastoupení jak Národní jednota a Národní strana práce tak i ČNV. Touto stranou mělo být Národní souručenství (NS), které mělo za cíl celkově sjednotit český národ, který by tak získal silnější pozici, a tedy i lepší postavení pro jednání o možnostech vlastní autonomie. Zároveň mělo jít o signál v rámci mezinárodní

¹³² MOULIS, Miloslav. *Perzekuce bez soudu* [online]. zasvobodu.cz, 15.08.2018 [cit. 17.03.2022]. Dostupné na <<https://web.archive.org/web/20080524220937/http://www.zasvobodu.cz/clanek.php?c=525>>.

¹³³ BRANDES: *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*, s. 43.

¹³⁴ BRANDES: *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*, s. 44-50.

¹³⁵ Vláda České republiky. *Alois Eliáš* [online]. Vláda ČR, nedatováno [cit. 17.03.2022]. Dostupné na <<https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/rejstrik-predsedu-vlad/alois-elias-438/>>.

politiky poukazující na jednotnost širokých společenských vrstev v rámci národnostní identity. Jak prezident 18. března 1939 uvedl: „český národ má i za nových státoprávních poměrů velké možnosti rozvoje, budou-li všichni stát pevně při sobě. On sám ustaví sbor osobností, které dostanou za úkol nově zorganizovat politický život národa.“¹³⁶

21. března 1939 prezident Hácha rozpustil obě komory Národního shromáždění, které mělo omezené postavení již od zmíněného zmocňovacího zákona přijatého za dob Druhé republiky. Zároveň jmenoval, dle dohody s dosavadními politickými subjekty, 50 osobností jako členy Výboru Národního souručenství. Předsedou tohoto Výboru se stal Adolf Hrubý. Prezident dále ostatní politické uskupení prohlásil za ilegální a vydal příkaz, dle kterého mělo do určeného termínu dojít k jejich rozpuštění.¹³⁷

4.5 Říšský protektor

Již zmíněný Výnos o vzniku Protektorátu Čechy a Morava ve svém čl. 5. zřídil funkci Říšského protektora v Čechách a na Moravě se sídlem v Praze. Samotný Výnos dával této osobě velké množství pravomocí, které byly dalšími předpisy stále rozšiřovány. Základem jeho postavení byla ochrana zájmů Třetí říše na území Protektorátu.¹³⁸ První postavou, kterou Hitler na tento post jmenoval, byl K. von Neurath. Nejednalo se o politicky neznámou osobu, protože v letech 1932 až 1938 byl německým ministrem zahraničí. Právě tohoto faktu se snažil Hitler využít. Von Neurath byl diplomat staré školy známý svou klidnou povahou, což mělo hlavně západním mocnostem reprezentovat, že obsazením území Čech a Moravy nedojde k nastolení politiky nepřátelství vůči zdejšímu obyvatelstvu.¹³⁹ To potvrzuje i jeho proslov po příjezdu do Prahy, ve kterém mimo jiné uvedl: „*bude úkolem mým a mých spolupracovníků, abychom země Čechy a Moravu v rámci životního prostoru Velkoněmecké říše dovedli ku štěstí a blahobytu...*“.¹⁴⁰

K přechodu všech pravomocí na jeho osobu došlo 15. dubna 1939. Tento den se tedy považuje za ukončení vojenské správy. Následující den se ujal v plném rozsahu svých služebních povinností.¹⁴¹ Svůj post osobně zastával až do roku 1941, kdy byl fakticky nahrazen R. T. E. Heydrichem. Formálně však byl ve funkci Říšského protektora až do roku 1943, kdy se jeho nástupcem stal W. Frick.

¹³⁶ BRANDES: *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*, s. 49.

¹³⁷ Tamtéž.

¹³⁸ MATES, VLČEK, SCHELLE a kolektiv: *Československé dějiny státu a práva (1918-1945)*, s. 109.

¹³⁹ JUNEK, Václav. *Protektori: čtyři portréty z let 1939-1945*. 1. vydání. Velké Přílepy: Olympia, 2015, s. 55-57.

¹⁴⁰ BRANDES: *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*, s. 52-54.

¹⁴¹ MARŠÁLEK: *Pod ochranou hákového kříže: nacistický okupační režim v českých zemích 1939-1945*, s. 38.

Hitler v březnu 1938 jmenoval také státního tajemníka, tedy druhou nejvyšší pozici německé správy, kterým se stal Sudetoněmec K. H. Frank. Tento *SS-Brigadeführer* byl ve svém politickém přesvědčení daleko radikálnější, hlavně v otázce germanizace území Protektorátu. 28. dubna 1939 byl přímo Himmlerem jmenován do pozice Vyššího vůdce SS a policie v říšském protektorátu Čechy a Morava, což jej udělalo přímým velitelem veškerých policejních složek na území Protektorátu a přímého Himmlerova podřízeného. Byla tak založena určitá míra nezávislosti na osobě Říšského protektora.

Prvním faktickým nástupcem von Neuratha, který byl oficiálně odvolán do Německa ze zdravotních důvodů, byl R. Heydrich, jenž se stal Zastupujícím říšským protektorem *de iure* 28. září 1941. V době nástupu se o něm mluvilo jako o třetím nejmocnějším muži celé Třetí říše. Byl zapojen do rozhodnutí o realizaci tzv. Konečného řešení židovské otázky či do tvrdé perzekuce polského národa. Byl také prvním šéfem RSHA (*Reichssicherheitshauptamt*), policejního úřadu pro boj proti všem vnitřním nepřátelům Německa.¹⁴² Silná vlna teroru, spojená s jeho nástupem do funkce Zastupujícího říšského protektora, mu přinesla přezdívku „*pražský řezník*“. Ze svého postu se rozhodl podpořit dělníky důležité pro vojenské hospodářství a zároveň tvrdě potlačit veškerý odboj. Jeho „hrůzovládu“ ukončil 27. května 1942 atentát československých výsadkářů, jehož následkům Heydrich v nemocnici podlehl. Po jeho smrti nastoupil 4. června do funkce Zastupujícího říšského protektora K. Daluge, který byl pro zdravotní potíže k 20. srpnu 1943 odvolán. Hitler k tomuto dni přistoupil k určité reformě a zřídil pozici státního ministra pro Čechy a Moravu.¹⁴³ Tím se stal dosavadní státní tajemník K. H. Frank. Na reprezentativní post Říšského protektora, s omezenými pravomocemi, byl jmenován W. Frick.

S vlivem Říšského protektora na normotvornou autonomní činnost počítal již Výnos o vzniku Protektorátu Čechy a Morava, a to v podobě ustanovení pravomoci nechat se informovat vládou o všech plánovaných opatřeních, udílet jí rady, podávat námítky a vydávat nezbytná nařízení. Námítky mohl směřovat nejen vůči právním předpisům, ale také vůči správním opatřením či soudním rozhodnutím. Dále mohl přímo ovlivnit zákonodárnou moc skrze potvrzení protektorátní vlády. Tu sice jmenoval prezident, nicméně byla odpovědná také Říšskému protektorovi.¹⁴⁴ Tato pozice byla umocněna nařízením o právu vydávati právní předpisy v Protektorátu Čechy a Morava ze 7. června 1939. Tímto předpisem Říšský protektor získal oprávnění měnit autonomní právo a v případě nebezpečí z prodlení vydávat právní

¹⁴² MARŠÁLEK: *Pod ochranou hákového kříže: nacistický okupační režim v českých zemích 1939-1945*, s. 46.

¹⁴³ TAUCHEN: *Právní řád a publikace právních předpisů v Protektorátu Čechy a Morava* [online], s. 8.

¹⁴⁴ Čl. 5. výnosu č. 75/1939 Sb. z. a n.

předpisy všeho druhu a také policejní nařízení. Zároveň protektor rozhodoval o tom, které předpisy republiky nebudou pro svůj rozpor se smyslem ochrany převzaté Třetí říši v souladu s čl. 12. Výnosu o vzniku Protektorátu Čechy a Morava recipovány. V tomto předpisu byla také zakotvena nemožnost přezkumu právních předpisů a opatření protektora či říšských úřadů ze strany protektorátních soudů či úřadů.¹⁴⁵

V kontextu výše nastíněných pravomocí přistoupil K. von Neurath dne 21. června 1939 k vydání prvního nařízení Říšského protektora o židovském majetku.¹⁴⁶ V § 6 byla zakotvena základní definice Žida a židovského míšence. Dále byly v předpisu upraveny omezení Židů, židovských míšenců, sdružení a podniků disponovat se specifikovaným majetkem. Například nakládání s nemovitostmi bylo podmíněno písemným souhlasem protektora či jím pověřeným úřadem. Nabývat nemovitosti měla tato skupina zakázáno.¹⁴⁷ Zlato a jiné drahé kovy museli odevzdat do 31. července 1939 u Národní banky, totéž platilo pro umělecké předměty s hodnotou přesahující částku 10 000 korun.¹⁴⁸ Tento předpis svými ustanoveními porušil zákaz retroaktivity, když zavedl zpětnou účinnost některých svých ustanovení k 15. březnu 1939. § 12 odst. 2 dále uvádí, že obchody uzavřené Židy od 15. března 1939 až do dne účinnosti předpisu¹⁴⁹ jsou právně neúčinné, pokud nebudou dodatečně schváleny. Dalším významným předpisem, jenž se vztahoval k osobě Říšského protektora bylo nařízení o vybudování správy a Německé bezpečnostní policie v Protektorátu Čechy a Morava z 1. září 1939.¹⁵⁰ S platností zákona jej přijala Ministerská rada pro obranu Říše. Předpis postavil Říšského protektora do nejvýznamnějšího postavení, kdy jeho dozoru podléhala dle § 2 veškerá autonomní správa. Zároveň mohl nařídit, aby mu protektorátní úřady poskytovaly zprávy o své činnosti i bez vyzvání. Dále byla ukotvena pozice Úřadu říšského protektora, kdy mělo dojít k přidělení potřebných úředníků a pomocných pracovníků k ruce protektora tak, aby tento Úřad mohl vykonávat říšskou správu pro Protektorát ve všech odvětvích vyjma armády. Nižšími správními úřady byly ustanoveny tzv. Oberlandráty, které vznikaly již za vojenské správy. Ústředním správním orgánem byl Úřad říšského protektora.¹⁵¹

V souvislosti s vypuknutím druhé světové války přistoupila německá síla k dalšímu zastrášení obyvatelstva v podobě akce Albrecht I. Během této zatýkací operace příslušníci gestapa a SS zatkli množství veřejně činných osobností, profesorů, kněží a osob z hospodářské

¹⁴⁵ MARŠÁLEK: *Pod ochranou hákového kříže: nacistický okupační režim v českých zemích 1939-1945*, s. 67.

¹⁴⁶ Nařízení Říšského protektora v Čechách a na Moravě o židovském majetku ze dne 21. června 1939 (RP14/39).

¹⁴⁷ § 4 nařízení Říšského protektora v Čechách a na Moravě o židovském majetku ze dne 21. června 1939.

¹⁴⁸ § 5 nařízení Říšského protektora v Čechách a na Moravě o židovském majetku ze dne 21. června 1939.

¹⁴⁹ Předpis nabyt účinnosti 22. června 1939 uveřejněním v pražském deníku „*Der Neu Tag*“.

¹⁵⁰ Nařízení o vybudování správy a Německé bezpečnostní policie v Protektorátu Čechy a Morava ze dne 1. září 1939 (RP26/39, Říš. zák. I., str. 1689).

¹⁵¹ MARŠÁLEK: *Pod ochranou hákového kříže: nacistický okupační režim v českých zemích 1939-1945*, s. 67-72.

oblasti, které následně byly nahrazovány Němci.¹⁵² Ve spojitosti s prvním Říšským protektorem bych ještě rád zmínil Vyhlášku ze 17. listopadu 1939, kterou byly na dobu tří let uzavřeny české vysoké školy v reakci na demonstraci spojenou s pohřbem studenta Jana Opletala.¹⁵³ V rámci odvetné akce gestapa a dalších bezpečnostních složek, v jejichž čele stál K. H. Frank, bylo 1 200 studentů posláno do koncentračního tábora a devět bez soudu popraveno. Vše v souladu se směrnicí SS o zvláštním zacházení s obyvatelstvem Protektorátu.¹⁵⁴

V březnu 1941 do Prahy dorazil ředitel RSHA. Náplní práce tohoto říšského orgánu byl boj se všemi vnitřními nepřáteli. Již z toho lze usoudit, že v jeho čele musela stát osoba spolehlivého straníka se zcela nekompromisní povahou. *SS-Obergruppenführer* R. Heydrich byl poměrně mladý důstojník, který rychle stoupal v hierarchickém žebříčku Třetí říše. Pro své schopnosti potlačit odbojové skupiny jej lze v této oblasti označit jako „zainteresovaného experta“.¹⁵⁵ Rostoucí český odboj a možnost demise protektorátní vlády vedly k vyslání Heydricha do Prahy, coby Zastupujícího říšského protektora. Zároveň byl von Neurath nejspíše pro svou shovívavost při vedení odvelen na „dlouhodobou zdravotní dovolenou“. Úkolem muže, který již mnohokrát prokázal svou oddanost a zarputilost, bylo nastolení pořádku na území v blízkosti centra Třetí říše, které bylo také nezanedbatelným zdrojem pro válečné hospodářství. Heydrich otevřeně kritizoval Neurathův přístup: „*Hlavní chybou ... bylo, že s Čechy a s českou vládou se zacházelo tak, jako kdyby šlo o samostatný stát, [...] čímž byli Češi přivedeni na myšlenku, že mají vlastní stát.*“¹⁵⁶ Ve svých projevech dále například poznamenal, že je potřeba „*dát českému dělníku nažrat tolik ..., aby mohl vykonávat svou práci*“.¹⁵⁷ Čímž poukázal na aktuální nezbytnost českého hospodářství pro válečné tažení, zároveň se však netajil myšlenkou budoucího konečného osídlení území Protektorátu výlučně jen Němci. V duchu těchto myšlenek přistoupil Heydrich krátce po svém jmenování k zahájení veřejného teroru, jehož cílem bylo zřejmě odradit obyvatelstvo od spolupráce s odbojem. Dne 27. září 1941, tedy v den Heydrichova příjezdu do Prahy, je vydáno Nařízení Říšského protektora o vyhlášení civilního výjimečného stavu.¹⁵⁸ Do pravomoci protektora tímto dnem náležela pravomoc vyhlásit v Protektorátu či jen v určité oblasti výjimečný stav, během kterého

¹⁵² SLÁDEK, Oldřich. *Zločinná role gestapa: nacistická bezpečnostní policie v českých zemích 1938-1945*. Praha: Naše Vojsko, 1986, s. 88-89.

¹⁵³ ŠÍR, Vojtěch. *Uzavření vysokých škol 17. listopadu 1939* [online]. Fronta.cz, Copyright © 1999, 13.06.2009 [cit. 17.03.2022]. Dostupné na <<https://www.fronta.cz/dotaz/uzavreni-vysokych-skol>>.

¹⁵⁴ SLÁDEK: *Zločinná role gestapa: nacistická bezpečnostní policie v českých zemích 1938-1945*, s. 103-105.

¹⁵⁵ JUNEK: *Protektori: čtyři portréty z let 1939-1945*, s. 83-84.

¹⁵⁶ BRANDES: *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*, s. 324.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 327.

¹⁵⁸ Nařízení říšského protektora v Čechách a na Moravě o vyhlášení civilního výjimečného stavu ze dne 27. září 1941 (RP28/41).

bylo možno se odchýlit od platného práva a platilo právo stanné. Následující den je vydán Výnos říšského protektora o vyhlášení civilního výjimečného stavu.¹⁵⁹ Tento stav trval ve všech Oberlandrátech do 1. prosince 1941, vyjma Prahy a Brna, kde byl ukončen až 20. ledna 1942. Během tohoto období byly vytvářeny stanné soudy, které dle nařízení mohly vydat pouze tři rozsudky: osvobození, trest smrti a předání gestapu, což většinou vedlo k deportaci do koncentračního tábora. Tyto rozsudky byly nezvratné a vykonávaly se bez prodlení. Obsazení soudů bylo v rukou Říšského protektora. Stíhané bylo jednání, „*kteřé narušuje nebo ohrožuje veřejný pořádek a bezpečnost, hospodářský život nebo klid k práci*“, jakož i „*záměrná a nedovolená držba střelných zbraní nebo trhavin či munice*“, později bylo přidáno i „*srocování, utváření skupin, shromažďování v uzavřených prostorách i pod širým nebem, na veřejných komunikacích a náměstích*“.¹⁶⁰ Nešlo však o typické soudní řízení, nebylo žádné líčení či možnost obhajoby. V praxi předseda stanného soudu jen podepsal návrh na odsouzení, který byl zaslán K. H. Frankovi ke schválení a po jeho odsouhlasení došlo k vykonání rozsudku. Celkem během výjimečného stavu bylo odsouzeno k trestu smrti 486 osob a 2 242 lidí bylo posláno do koncentračního tábora,¹⁶¹ nejvýznamnější osobou odsouzenou k trestu smrti (byť odloženému) pro svůj kontakt se zahraničním a domácím odbojem byl tehdejší premiér generál A. Eliáš. Heydrichův přístup k vnitřní politice změnila situace na frontě v zimě 1941. Německé tažení na východě se poprvé tvrdě zastavilo, následovala série porážek v Severní Africe a po útoku na Pearl Harbor vstoupily do války Spojené státy. Heydrich pod tímto vlivem přistoupil k reorganizaci vlády a reformě veřejné správy.

Koncem května byl v Praze na Zastupujícího říšského protektora spáchán atentát. Zraněním Heydrich 4. června 1942 podlehl. V důsledku této události byl 27. května vyhlášen K. H. Frankem civilní výjimečný stav. Následující den byla stanovena ohlašovací povinnost pro všechny osoby starší 15 let. Opět byly zavedeny stanné soudy. 30. května Frank vyhlásil trest smrti za tzv. schvalování atentátu. Nejpřísnějším odvetným opatřením tzv. heydrichiády byla likvidace obcí Lidice a Ležáky na základě zvláštního nařízení Adolfa Hitlera.¹⁶²

Dne 20. srpna 1943 došlo ke jmenování W. Fricka Říšským protektorem.¹⁶³ Zároveň Výnosem Vůdce ze stejného dne došlo k přetransformování státního tajemníka u Říšského protektora, kterým byl stále K. H. Frank, na Německé státní ministerstvo pro Čechy

¹⁵⁹ SOVADINA, Jiří. *Výjimečný Stav Po Nástupu Reinharda Heydricha Do Vedení Protektorátu (28. 9. 1941)* [online]. Moderní-Dějiny.cz, 03.04.2012 [cit. 19.03.2022]. Dostupné na <<https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/vyjimecny-stav-po-nastupu-reinharda-heydricha-do-vedeni-protektoratu-28-9-1941/>>.

¹⁶⁰ BRANDES: *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*, s. 331.

¹⁶¹ ŠÍR, Vojtěch. *První stanné právo v protektorátu* [online]. Fronta.cz, 03.04.2011 [cit. 17.03.2022]. Dostupné na <<https://www.fronta.cz/dotaz/prvni-stanne-pravo-v-protektoratu>>.

¹⁶² Viz BRANDES: *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*, s. 398-403.

¹⁶³ JUNEK: *Protektori: čtyři portréty z let 1939-1945*, s. 133-134.

a Moravu.¹⁶⁴ Vznikl tak nový úřad, který převzal velké množství pravomocí Říšského protektora, jehož funkce zůstala už jen reprezentační. V rámci svého postavení stále zastupoval Hitlera, coby hlavu říše, potvrzoval členy protektorátní vlády či propouštěl německé úředníky.¹⁶⁵ Ze své pozice byl odpovědný pouze kancléři. Většina zbylých pravomocí Říšského protektora, včetně vydávání nařízení a jiných opatření, přešla na státní ministerstvo, v jehož čele stál po celou dobu státní ministr K. H. Frank. W. Frick nepobýval v Protektorátu, nýbrž krátce po svém jmenování opět odcestoval do Německa, čímž se tváří nacistické okupace pro obyvatelstvo stal právě Frank,¹⁶⁶ který byl také v roce 1946 souzen Lidovým soudem v Praze za válečné zločiny.

4.6 Orgány veřejné moci

Výnosem ze dne 16. března 1939 o zřízení Protektorátu Čechy a Morava bylo založeno fungování dvou systémů orgánů státní správy. Souběžně tak existoval okupační správní aparát a česká autonomní správa. První jmenovaný oficiálně představoval dva stupně – jednak Oberlandráty a Říšský protektor. Vedle nich na českém území působily také německé bezpečnostní složky a soudy. Za představitele české autonomní správy bych v rámci své práce uvedl prezidenta a vládu.

4.6.1 Oberlandráty

Jednalo se o tzv. nižší správní úřady. Jejich vznik je spojen již s vojenskou správou, kdy v souladu s příkazy armády přebíraly organizaci správy.¹⁶⁷ Jejich dílčí pravomoc je zakotvena již v nařízení o židovském majetku z 21. června, tedy v prvním nařízení Říšského protektora. Postupně byly jejich oprávnění rozšiřovány dalšími předpisy. Jejich rámcové vymezení může nalézt až v nařízení o vybudování správy a Německé bezpečnostní policie v Protektorátě Čechy a Morava z 1. září 1939. Stanovilo rozdělení Protektorátů na obvody Oberlandrátů, kdy byl pro každý obvod ustanoven vrchní zemský rada, který byl podřízen Říšskému protektorovi. Jejich úkolem bylo dohlížet na činnost českých úřadů ve svém obvodu a zároveň fungovaly jako základní správní orgán pro německé státní příslušníky v záležitostech, které nebyly ponechány českým autonomním institucím či nebyly svěřeny jinému říšskému úřadu.¹⁶⁸

¹⁶⁴ Výnos Vůdce a říšského kancléře o německém státním ministru pro Čechy a Moravu ze dne 20. srpna 1943 (RGBl. I/1943, s. 517).

¹⁶⁵ MARŠÁLEK: *Pod ochranou hákového kříže: nacistický okupační režim v českých zemích 1939-1945*, s. 93-94.

¹⁶⁶ GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan. *Dramatické i všední dny protektorátu*. 1. vydání. Praha: Themis, 1996, s. 265-266.

¹⁶⁷ MATES, VLČEK, SCHELLE a kolektiv: *Československé dějiny státu a práva (1918-1945)*, s. 113.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 112-113.

4.6.2 Okupační policejní složky

Německá policie na území Protektorátu představovala relativně svébytnou oblast. Byť byla formálně přiřčena k Úřadu říšského protektora a vedením byl pověřen státní tajemník, v čele německé policie stál říšský ministr vnitra. Faktické vedení, obdobně jako financování a vnitřní organizace, bylo tedy v jeho rukou. Říšský protektor byl pro řádný výkon svých politických opatření nucen spolupracovat právě s pověřenými osobami na říšském ministerstvu vnitra. V Protektorátu působila pořádková policie, která zabezpečovala veřejný pořádek, bezpečnostní policie, která potlačovala veškerou protistátní činnost. Ke složkám bezpečnostní policie náležely také jednotky gestapa, které disponovaly pravomocí již zmíněné ochranné vazby.¹⁶⁹

4.6.3 Protektorátní prezident a vláda

V souladu s čl. 4. Výnosu o vzniku Protektorátu Čechy a Morava se stal prezident Hácha hlavou autonomní správy. Ze strany Německa ale nikdy nedošlo k oficiálnímu jmenování do funkce, což vedlo k dovozování jeho pozice z ustanovení Ústavy z roku 1920, která byla v mezích čl. 12. Výnosu recipována. Byť bylo ustanoveno požívání ochrany a čestných práv hlavy státu, byla pozice prezidenta podmíněna vyslovením důvěry ze strany Říšského kancléře. Pravomoc prezidenta jmenovat vládu zůstala zachována, nicméně členové museli být potvrzeni Říšským protektorem. Tzv. zmocňovací zákon,¹⁷⁰ který byl přijat ještě v období Česko-Slovenska, umožnil hlavě státu vydávat dekrety, kterými mohl měnit text ústavní listiny a jiné ústavní zákony, a to na dobu dvou let, tedy do 16. prosince 1940. Této pravomoci využil pouze v březnu 1940.¹⁷¹ V prosinci 1940 byla tato pravomoc prezidenta prodloužena na neurčito nařízením Říšského protektora prodlužující a pozměňující některá ustanovení ústavního zákona ze dne 15. prosince 1938.¹⁷²

Prezident Hácha je jednou z nejrozporupnějších osobností československých dějin. Jeho jméno je spojováno s německou kolaborací, čemuž nepomohlo ani veřejné odsouzení jeho postavení E. Benešem, ve kterém pokračoval i komunistický režim. Mnohdy je poukazováno na jeho špatný zdravotní stav, kterého nacistické elity využívaly. Jeden z nejlepších právníků První republiky se, ze své pozice dle svého, snažil o zpomalení germanizace a nacifikace

¹⁶⁹ MARŠÁLEK: *Pod ochranou hákového kříže: nacistický okupační režim v českých zemích 1939-1945*, s. 73-75.

¹⁷⁰ Ústavní zákon č. 330/1938 Sb. z. a n.

¹⁷¹ Dekret státního prezidenta č. 83/1940 Sb. z. a n., o slibu členů vlády, veřejných zaměstnanců a jiných orgánů veřejné správy ze dne 8. března 1940.

¹⁷² MARŠÁLEK: *Pod ochranou hákového kříže: nacistický okupační režim v českých zemích 1939-1945*, s. 120.

obyvatelstva. Několikrát se vyjádřil, že jeho cílem je zachování českého národa. Přesto byl na konci války zatčen a nebyl jeho úmrtí ve věznici, byl by postaven před soud za vlastizradu.

Obdobně jako prezident byla také vláda na základě tzv. zmocňovacího zákona nositelem zákonodárné moci, což bylo taktéž nařízením Říšského protektora z 12. prosince 1940 prodlouženo na neurčito. S obdobím Protektorátu byly spojeny celkem čtyři vlády. Předsedy byly postupně R. Beran, A. Eliáš, J. Krejčí a R. Bienert. Pozici vlády nejvíce ovlivnily Heydrichovy zásahy a reformy. Dne 19. ledna 1942 jmenoval prezident vládu, jejíž členy pečlivě Heydrich vybral a nechal odsouhlasit v Berlíně. Předsedou sedmičlenné vlády byl J. Krejčí. Touto vládou došlo k horizontální koncentraci na úrovni ministerstev. Významnější však byla změna na základě nařízení Říšského protektora a nařízení vlády, kdy pravomoc vlády byla delegována na jednotlivé ministry. Bylo tak odstraněno postavení vlády jako kolektivního orgánu. K novým předpisům byl potřeba podpis prezidenta, předsedy vlády a příslušného ministra. Jednotliví ministři mohli vydávat své vlastní nařízení. Těmi v souladu s § 1 odst. 3 nařízení Říšského protektora prodlužující a pozměňující některá ustanovení ústavního zákona ze dne 15. prosince 1938 mohli změnit či dokonce zrušit autonomní právo, tedy i zákony, coby normu vyšší právní síly.¹⁷³ S Heydrichovou reformou souviselo i uspořádání tzv. poněmčování jednotlivých ministerstev. Fakticky tak stála na personálně strategicky obsazovaných úřednických aparátech. Členové vlády byli vybráni podle možností jejich kompromitace v očích českého národa nebo dle politického přesvědčení. Mezi takto kádrově spolehlivé patřil například ministr školství a národní osvěty E. Moravec, který se stal nejvyšším symbolem kolaborace Protektorátu. Ten se v roce 1943 stal také vedoucím organizace Kuratorium pro výchovu mládeže (obdoba *Hitlerjugend*), ve které probíhala „řádná“ politická výchova protektorátní mládeže.¹⁷⁴

4.7 Právní postavení obyvatelstva

Již od vzniku Protektorátu platily na jeho území v souladu s Výnosem o vzniku Protektorátu Čechy a Morava dva právní řády. Prvním byly recipované právní normy společně s autonomními předpisy nově přijatými. Vedle nich stály zákony a jiné opatření Třetí říše, u kterých byla zavedena platnost i pro území Protektorátu.¹⁷⁵ Právně došlo k rozdělení obyvatelstva na tři skupiny. Protektorátní státní příslušníci, němečtí státní příslušníci a třetí

¹⁷³ MARŠÁLEK: *Pod ochranou hákového kříže: nacistický okupační režim v českých zemích 1939-1945*, s. 120-121.

¹⁷⁴ LIŠKA: *Protektorát: era hákového kříže*, s. 91-92.

¹⁷⁵ TAUCHEN: *Právní řád a publikace právních předpisů v Protektorátu Čechy a Morava* [online], s. 2-3.

skupinu tvořili Židé a Romové. Toto rozdělení se poté odrazilo i v aplikaci příslušných právních norem.

Pro první skupinu bylo rozhodující recipované republikové právo ve spojení s nově přijatými předpisy. Spadala pod autonomní úřady a soudy. Přesto i vůči ní mohlo platit říšské právo, bylo-li tak stanoveno či to vyplývalo z jeho obsahu. O to komplikovanější byla situace v případech, kdy došlo k zavedení platnosti německého předpisu, který nabyl účinnosti před vznikem Protektorátu. Problematickým byla primárně publikace různorodých říšských norem tak, aby byly přístupné veřejnosti. Kromě říšského zákoníku docházelo k zveřejnění i v dalších publikačních instrumentech, které však byly těžko k dostání, což vedlo ke spolupráci právníků, kteří v odborných časopisech uveřejňovali seznamy předpisů a mnohdy i překlady.¹⁷⁶ Výjimky se pro protektorátní příslušníky objevovaly také v oblasti justice. Základním předpokladem byla příslušnost autonomních soudů. V dubnu 1939 byla přijata nařízení,¹⁷⁷ kterými došlo k vytvoření třístupňové soudní soustavy, kterou tvořil německý vrchní zemský soud (Praha), německý zemský soud (Praha, Brno) a 12 úředních soudů. Nařízení o výkonu trestní pravomoci obsahoval výčet trestných činů, pro které byl protektorátní státní příslušník souzen dle říšského práva před německým soudem. Tento výčet se postupně rozšiřoval. Mimo tyto justiční orgány působily na území Protektorátu také Říšský soud v Lipsku, nejvyšší instance v celé Třetí říši a Lidový soudní dvůr v Berlíně.¹⁷⁸ Později bylo založeno 5 mimořádných trestních soudů při německých zemských soudech tzv. *Sondergerichte*, které rozhodovaly o deliktech proti zájmům Německa. I tyto soudy mohly být příslušné ve stanovených případech státních příslušníků Protektorátu. Řízení před německými trestními soudy mělo svou zajímavost v tom, že se soudce při rozhodování neřídil toliko psaným právem.¹⁷⁹ Za nežádoucí bylo označeno cokoliv, co škodí zájmu německého národa jako určitý vyšší imperativ. Větší důraz tak byl kladen na právní cit soudce, který netrestal daný skutek, ale samotného pachatele.¹⁸⁰

Němečtí občané spadali do jurisdikce německých soudů. Příslušnými správními orgány byly Oberlandráty a Říšský protektor. Platilo pro ně právo z oblasti odkud pocházeli, což souviselo s neexistencí sjednoceného říšského práva. Jednalo se tedy o právní předpisy

¹⁷⁶ TAUCHEN: Právní řád a publikace právních předpisů v Protektorátu Čechy a Morava [online], s. 4-7.

¹⁷⁷ Jednalo se o nařízení o německém soudnictví v Protektorátu Čechy a Morava (RGBl. I/1939, s. 752, NZN 1939, č. 2, s. 415 an.), nařízení o výkonu trestního soudnictví v Protektorátu Čechy a Morava (RGBl. I/1939, s. 754, NZN 1939, č. 2, s. 421 an.), nařízení o výkonu soudnictví v občanských věcech právních v Protektorátu Čechy a Morava (RGBl. I/1939, 759, NZN 1939, č. 2, 441 an.).

¹⁷⁸ MATEŠ, VLČEK, SCHELLE a kolektiv: *Československé dějiny státu a práva (1918-1945)*, s. 114-115.

¹⁷⁹ MARŠÁLEK: *Pod ochranou hákového kříže: nacistický okupační režim v českých zemích 1939-1945*, s. 75.

¹⁸⁰ KNAPP, Viktor, ŠÁLENÁ, Markéta, ed. *Problém nacistické právní filosofie*. Reprint pův. vyd. z r. 1947. Dobrá voda u Pelhřimova: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2002, s. 205-207.

rakouské, sudetské či německé. Společné bylo, že pro ně platilo nařízení na ochranu německé krve a německé cti.¹⁸¹

K právním úpravám postavení židovského obyvatelstva v Protektorátu přistoupil Říšský protektor krátce po svém nástupu do funkce. Jeho první nařízení o židovském majetku se týkalo právě omezení této skupiny při nakládání s určitým majetkem. Postupně byly přijímány další antisemitistické předpisy, tak aby došlo k úplnému vyčlenění Židů z běžného života. Příkladem může být vládní nařízení z července 1939,¹⁸² ve kterém byla přesněji definována osoba „Žida“ v souladu s tzv. Norimberskými zákony. Nejspíše nejvýznamnějším předpisem, který sloužil k odstranění židovských příslušníků z hospodářské a veřejné sféry, bylo vládní nařízení z března 1942.¹⁸³ Tento předpis implementoval do autonomního práva podstatnou část materiální podstaty tzv. Norimberských předpisů. Mezi rasové zákazy spojené s vládním nařízením patřil zákaz uzavření manželství mezi Židem a nežidovským protektorátním příslušníkem.¹⁸⁴ Byla zavedena povinnost snoubenců prohlásit a případně i prokázat neexistenci překážky manželství dle říšského práva.¹⁸⁵ Dále byl zakázán mimomanželský pohlavní styk mezi Židem a protektorátním státním příslušníkem.¹⁸⁶ Nežidovské ženy ve věku do 45 let měly zakázáno pracovat v domácnosti, v jejímž čele stál Žid.¹⁸⁷ Nařízení stanovovalo také trestní sankce za porušení jednotlivých ustanovení.¹⁸⁸ Zde bych doplnil, že k přijímání právních norem omezujících běžný život Židů docházelo již za Druhé republiky.

4.8 Odvrácená strana osvobození

V roce 1945 skončila druhá světová válka a spolu se závěrem tohoto konfliktu přišlo osvobození od okupačního aparátu také do Československa. Kromě štěstí a radosti z ukončení hrůzovlády se objevila také neskryvaná nenávisť vůči Němcům a jiným kolaborantům s nacistickým režimem. Jednoznačným projevem tohoto emočního vztahu k čemukoliv německému jsou odsuny německého obyvatelstva, primárně tzv. divoké. Lidé se chtěli pomstít za léta útlaku a utrpení. Situaci jistě nezlepšilo ani vraždění obyvatelstva ze strany nacistických jednotek do posledních chvil války. Nerozeznávalo se mezi Němcem a nacistou. Spontánní retribuce naneštěstí velmi připomínaly praktiky bývalého totalitního režimu. Čekat na legální

¹⁸¹ Viz čl. 2. výnosu č. 75/1939 Sb. z. a n., o Protektorátu Čechy a Morava.

¹⁸² Vládní nařízení č. 136/1939 Sb. z. a n., o právním postavení židů ve veřejném životě ze dne 4. července 1939.

¹⁸³ Vládní nařízení č. 85/1942 Sb. z. a n., kterým se vydávají další předpisy o židech a židovských míšencích ze dne 7. března 1942.

¹⁸⁴ § 2 vládního nařízení č. 85/1942 Sb. z. a n.

¹⁸⁵ § 3 vládního nařízení č. 85/1942 Sb. z. a n.

¹⁸⁶ § 5 vládního nařízení č. 85/1942 Sb. z. a n.

¹⁸⁷ § 6 vládního nařízení č. 85/1942 Sb. z. a n.

¹⁸⁸ § 8 vládního nařízení č. 85/1942 Sb. z. a n.

spravedlnost, kterou by přinesla právní obnova, se obecně čekat nechtělo.¹⁸⁹ Případně vůbec nebyla důvěra v možnost práva napravit veškeré křivdy a neštěstí, které během šesti let existence Protektorátu vznikly.

¹⁸⁹ MARŠÁLEK: *Pod ochranou hákového kříže: nacistický okupační režim v českých zemích 1939-1945*, s. 215.

Závěr

V meziválečném období byl společenský vývoj ve střední Evropě ovlivněn neutišitelnou sociální a národnostní situací, což vyústilo v radikalizaci společnosti, která umožnila nástup extremistického politického systému k moci. Tento režim zneužil právní systém k potlačení jakékoliv názorové opozice. Zákony a jiné právní předpisy upravoval svévolně dle svých aktuálních potřeb a cílů, čímž omezil funkci práva na primární ochranu postavení představitelů tohoto režimu a likvidaci jakéhokoliv odporu. Zároveň se jednotlivé normy staly nástrojem represivního teroru sloužícího k nastolení poslušnosti, jež byl zcela podřízen vůli vedoucích činníků vládnoucí strany. Ještě větší dopad tohoto nového postavení práva byl bezpochyby mezi obyvateli Československa. Stát, jež zažíval určitou formu národního republikánského rozkvětu spojeného s existencí První republiky, byl diplomatickým nátlakem nejdříve připraven o nemalou část svého území a následně vojensky zcela obsazen, a to navzdory mezinárodním zárukám. Autonomní normotvorba byla podřízena dozoru ze strany okupačního aparátu, čímž byla přímo ovlivňována totalitním režimem, jež byl ozbrojenými silami nastolen. Jak jsem popsal ve své práci, absolutní likvidace zastupitelské demokracie, spojená s politickým a právním diktátem, vlnami tvrdých represivních operací vůči obyvatelstvu, které byly platným právem legalizovány a zásadními právními změnami tzv. ze dne na den, přivedlo českou společnost k označování této etapy národních dějin za tzv. období bezpráví.

Je zřejmé, že se fungování právního systému Protektorátu, kterému jsem se věnoval v předešlé kapitole, projevilo na vnímání práva a jeho možnostech zajistit spravedlivý řád ve společnosti v přímé konfrontaci s radikálním režimem. Bohužel s příchodem dalšího totalitního režimu, který pokračoval v mnohých prvcích zneužívání práva za účelem dosažení prvotně svých zájmů na úkor dobra celé společnosti, nedostal český národ možnost nabýt zpět pošramocenou důvěru v právo. Nutno dodat, že nacistický režim šlo označit za systém vnucený, vnější a spojený s vojenskou okupací. Naproti tomu s nástupem režimu v roce 1948 došlo k nastolení totality spojené s potíráním opozice samotnými Čechy, byť ovlivněnými Sovětským svazem.

Situace se jistě zlepšila s revolucí v roce 1989 a zavedením demokratických principů jako základních hodnot českého práva. Přesto jej lidé mnohdy vnímají jako pouhý nástroj mocných k dosažení svých zájmů a nikoli jako celospolečensky prospěšný aparát. Jsem přesvědčen, v kontextu předešlých kapitol, že tato nedůvěra má své kořeny právě v období Protektorátu Čechy a Morava. Ukázka jednoduchosti vzestupu NSDAP skrze sociálně-politické

napětí a následného odstranění právních hodnot, jež byly odrazem dlouhodobého humanitního vývoje české společnosti, na úkor zajištění dominantního a trvalého postavení nacismu, mne dovádí k jednoznačnému názoru, že právo nelze brát pouze jako soubor platných právních norem, jež jsou pouhým zrcadlem soudobé kultury. V takovém případě by činy zástupců totalitních režimů byly snadno ospravedlnitelné jako postup v souladu s účinnými předpisy, čímž bychom právo fakticky postavili do pozice „sluhy“ vládnoucí vrstvy a nikoli jako instrument zajišťující blaho celé společnosti. Jsem proto přesvědčen o nutnosti vnímat vedle platného práva ještě úroveň přirozeného práva, které lze spojit s pojmy spravedlnost, ideje a hodnoty společnosti, a jež nemůže být stanoveno vládou, nýbrž vzniká nezávisle na lidské vůli ze samotné podstaty existence lidských bytostí a společnosti. Platné předpisy s ním poté musí být důsledně v souladu. Dle mého názoru pouze tak lze docílit důvěry v právo, coby společensky prospěšného a přínosného aspektu, jehož významnou úlohou je úprava mezilidských vztahů, zároveň však všechny normy sledují společný cíl, tedy naplnění vyšších hodnot, které jsou nezávislé na aktuálním sociálním dění.

Seznam použitých zdrojů

Monografie

BAIER, Peter a kol. *Hybatelé dějin*. Přeložil Tomáš DIMTER a Jitka KOLÁŘOVÁ. 1. vydání. Praha: Mladá fronta, 2007. 304 s. ISBN 978-80-204-1673-5.

BOHÁČKOVÁ, Renata. *Dějiny právního myšlení*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1994. 144 s. ISBN 8021010282.

BRANDES, Detlef. *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*. Přeložil Petr DVOŘÁČEK. 3. rozš. a rev. vydání. Praha: Prostor, 2019. 764 s. ISBN 978-80-7260-409-8.

BROSZAT, Martin. *Uchopení moci: vzestup NSDAP a zničení výmarské republiky*. Přeložil Karel KUBIŠ. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2002. 247 s. ISBN 8071062766.

DEJMEK, Jindřich. *Zrod nové Evropy: Versailles, St-Germain, Trianon a dotváření poválečného mírového systému*. 1. vydání. Praha: Historický ústav, 2011. 518 s. ISBN 978-80-7286-188-0.

FEST, Joachim. *Hitler: kompletní životopis*. Přeložil Tomáš KURKA. Praha: Naše vojsko, 2008. 783 s. ISBN 978-80-206-0946-5.

FUCHS, Thomas. *Hitler ve faktech*. Přeložil Milan SOŠKA. Praha: Baronet, 2001. 253 s. ISBN 80-7214-163-5.

FULBROOK, Mary. *Dějiny moderního Německa: od roku 1918 po současnost*. Přeložil Eva PRÁŠKOVÁ. 1. vydání. Praha: Grada, 2010. 304 s. ISBN 978-80-247-3104-9.

GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan. *Dramatické i všední dny protektorátu*. 1. vydání. Praha: Themis, 1996. 287 s. ISBN 80-85821-35-4.

HARARI, Yuval N. *Sapiens: úchvatný i úděsný příběh lidstva*. Přeložil Anna PILÁTOVÁ. 2. vydání. Voznice: Leda, 2014. 532 s. ISBN 978-80-7335-388-9.

HART, H. L. A, PŘIBÁŇ, Jiří, ed. *Pojem práva*. Přeložil Petr FANTYS. 1. vydání. Praha: Prostor, 2004. 312 s. ISBN 8072601032.

HARVÁNEK, Jaromír. *Teorie práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. 501 s. ISBN 9788073801045.

- HYÁNKOVÁ, Karla, ČECHURA, Jaroslav. *Tematická encyklopedie Larousse. Sv. 5, Dějiny lidstva*. Přeložil Milena BLAŽKOVÁ. 1. vydání. Praha: Albatros, 2000. 422 s. ISBN 8000008874.
- JUNEK, Václav. *Protektori: čtyři portréty z let 1939-1945*. 1. vydání. Velké Přílepy: Olympia, 2015. 214 s. ISBN 978-80-7376-420-3.
- KERSAUDY, François. *Hitler*. Přeložil Tomáš KYBAL. Praha: Brána, 2012. 265 s. ISBN 978-80-7243-583-8.
- KERSHAW, Ian. *Do pekel a zpět: Evropa 1914-1949*. Přeložil Zuzana KRULICHOVÁ, Daniela ORLANDO a Pavel VEREŠ. 1. vydání. Praha: Argo, 2017. 526 s. ISBN 978-80-257-2301-2.
- KERSHAW, Ian. *Hitler. I. díl, 1889-1936: Hybris*. Přeložil Pavel VEREŠ. 1. vydání. Praha: Argo, 2004. Ecce homo, svazek 9. 679 s. ISBN 80-7203-581-9.
- KNAPP, Viktor, ŠÁLENÁ, Markéta, ed. *Problém nacistické právní filosofie*. Reprint pův. vyd. z r. 1947. Dobrá voda u Pelhřimova: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2002. 239 s. ISBN 80-86473-21-X.
- KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. 1. vydání. Plzeň: Západočeská univerzita, 1994. 162 s. ISBN 807082140X.
- KRSKOVÁ, Alexandra, HUNGR, Pavel. *Psychologické aspekty působení práva*. 1. vydání. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1985. 185 s.
- LIŠKA, Vladimír. *Protektorát: éra hákového kříže*. Olomouc: Fontána, 2010. 176 s. ISBN 978-80-7336-584-4.
- LUŇÁK, Petr, PEČENKA, Marek. *Encyklopedie moderní historie*. 2. opr. a rozš. vydání. Praha: Libri, 1998. 631 s. ISBN 808598346X.
- MARŠÁLEK, Pavel. *Pod ochranou hákového kříže: nacistický okupační režim v českých zemích 1939-1945*. 1. vydání. Praha: Auditorium, 2012. 302 s. ISBN 978-80-87284-20-9.
- MARŠÁLEK, Pavel. *Právo a společnost*. 1. vydání. Praha: Auditorium, 2008. 258 s. ISBN 978-80-903786-8-1.
- MATES, Pavel, VLČEK, Eduard, SCHELLE, Karel a kolektiv. *Československé dějiny státu a práva (1918-1945)*. 1. vydání. Brno: Doplněk, 1991. 133 s. ISBN 8021003464.

MORAVCOVÁ, Dagmar. *Výmarská republika: problémy demokracie v Německu 1918-1932*. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2006. 273 s. ISBN 80-246-1176-7.

PERNES, Jiří. *Poslední Habsburkové: Karel, Zita, Otto a snahy o záchranu císařského trůnu*. 1. vydání. Brno: Barrister & Principal, 1999. 286 s. ISBN 802420245X.

PIEKALKIEWICZ, Janusz. *Druhá světová válka*. Praha: Svojtka & Co., 2007. 1104 s. ISBN 978-80-7352-764-8.

RYCHLÍK, Jan. *1918: rozpad Rakouska-Uherska a vznik Československa*. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 2018. 275 s. ISBN 978-80-7429-988-9.

SLÁDEK, Oldřich. *Zločinná role gestapa: nacistická bezpečnostní policie v českých zemích 1938-1945*. Praha: Naše Vojsko, 1986. 446 s.

SOBOTA, Emil, SCHIESZL, Josef, ed. *Co to byl protektorát*. Praha: Kvasnička a Hampl, 1946. 163 s.

VEČEŘA, Miloš, URBANOVÁ, Martina. *Sociologie práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. 335 s. ISBN 8086898725.

VLČEK, Eduard, SCHELLE, Karel. *Dokumenty ke studiu moderních dějin státu a práva I. Dokumenty mezinárodně právního charakteru*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1994. 212 s. ISBN 802100858X.

VLČEK, Eduard, SCHELLE, Karel. *Dokumenty ke studiu moderních dějin státu a práva II. Ústavy a normy ústavního charakteru*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1994. 382 s. ISBN 8021008598.

WILLMOTT, H. P. *První světová válka*. Přeložil Karel KOPIČKA. Praha: Universum, 2004. 319 s. ISBN 80-242-1228-5.

Právní předpisy

Mezinárodní smlouva č. 217/1921 Sb. z. a n., Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Německem a Protokol, podepsané ve Versailles dne 28. června 1919, znění účinné od 10. 1. 1920. In: *beck-online* [právní informační systém]. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, s. r. o., Dostupné na <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgiyv6mrrg4wta#>>.

Ústavní zákon č. 121/1920 Sb. z. a n., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky ze dne 29. února 1920, znění účinné od 6. 3. 1920 do 8. 6. 1948. In: *beck-online* [právní informační systém]. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, s. r. o., Dostupné na <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgiyf6mjsgewta>.

Ústavní zákon č. 299/1938 Sb. z. a n., o autonomii Slovenskej krajiny ze dne 22. listopadu 1938, znění účinné od 23. 11. 1938 do 8. 6. 1948. In: *beck-online* [právní informační systém]. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, s. r. o., Dostupné na <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgm4f6mrzhewta>.

Ústavní zákon č. 330/1938 Sb. z. a n., o zmocnění ku zmenám ústavnej listiny a ústavných zákonov republiky Česko-Slovenskej a o mimoriadnej moci nariaďovacej ze dne 12. prosince 1938, znění účinné od 17. 12. 1938 do 8. 6. 1948. In: *beck-online* [právní informační systém]. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, s. r. o., Dostupné na <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgm4f6mztgawta>.

Vládní nařízení č. 355/1938 Sb. z. a n., o politických stranách ze dne 23. prosince 1938, znění účinné od 27. 12. 1938 do 14. 11. 1946. In: *beck-online* [právní informační systém]. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, s. r. o., Dostupné na <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgm4f6mzvguwta>.

Výnos Vůdce a říšského kancléře č. 75/1939 Sb. z. a n., o Protektorátu Čechy a Morava ze dne 16. března 1939, znění účinné od 16. 3. 1939 do 4. 5. 1945. In: *beck-online* [právní informační systém]. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, s. r. o., Dostupné na <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgm4v6nzvfuya>.

Nařízení Říšského protektora v Čechách a na Moravě o židovském majetku ze dne 21. června 1939 (RP14/39). In: *ASPI* [právní informační systém]. Praha: Wolters Kluwer ČR. Dostupné na <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=7518&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>.

Nařízení o vybudování správy a Německé bezpečnostní policie v Protektorátu Čechy a Morava ze dne 1. září 1939 (RP26/39, Říš. zák. I., str. 1689). In: *ASPI* [právní informační systém]. Praha: Wolters Kluwer ČR. Dostupné na <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=7641&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>.

Nařízení říšského protektora v Čechách a na Moravě o vyhlášení civilního výjimečného stavu ze dne 27. září 1941 (RP28/41). In: *ASPI* [právní informační systém]. Praha: Wolters Kluwer ČR. Dostupné na <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=9407&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>>.

Dekret státního presidenta č. 83/1940 Sb. z. a n., o slibu členů vlády, veřejných zaměstnanců a jiných orgánů veřejné správy ze dne 8. března 1940. In: *ASPI* [právní informační systém]. Praha: Wolters Kluwer ČR. Dostupné na <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/8422/1/2/dekret-c-83-1940-sb-o-slibu-clenu-vlady-verejnych-zamestnancu-a-jinych-organu-verejne-spravy>>.

Vládní nařízení č. 136/1939 Sb. z. a n., o právním postavení židů ve veřejném životě ze dne 4. července 1939. In: *ASPI* [právní informační systém]. Praha: Wolters Kluwer ČR. Dostupné na <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/8564/1/2/vladni-narizeni-c-136-1940-sb-o-pravnim-postaveni-zidu-ve-verejnem-zivote/vladni-narizeni-c-136-1940-sb-o-pravnim-postaveni-zidu-ve-verejnem-zivote>>.

Vládní nařízení č. 85/1942 Sb. z. a n., kterým se vydávají další předpisy o židech a židovských míšencích ze dne 7. března 1942. In: *ASPI* [právní informační systém]. Praha: Wolters Kluwer ČR. Dostupné na <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/10060/1/2/vladni-narizeni-c-85-1942-sb-kterym-se-vydavaji-dalsi-predpisy-o-zidech-a-zidovskych-misencich>>.

Výnos Vůdce a říšského kancléře o německém státním ministru pro Čechy a Moravu ze dne 20. srpna 1943 (RGBI. I/1943, s. 517).

Internetové zdroje

Fronta.cz. *Výzva obyvatelstvu!* [online]. Fronta.cz. Druhá světová válka, Copyright © 1999, nedatováno [cit. 16.03.2022]. Dostupné na <https://www.fronta.cz/plakat/vyzva-obyvatelstvu>>.

iDNES.cz, ČTK. *DOKUMENT: Přečtěte si text mnichovské dohody podepsané před 80 lety* [online]. iDNES.cz, 29.09.2018 [cit. 07.03.2022]. Dostupné na https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/text-mnichovske-dohody.A180928_141802_domaci_bse>.

Institut Tereziánské iniciativy. *Konec německé demokracie*. [online]. holocaust.cz, 26.08.2019 [cit. 01.03.2022]. Dostupné na <<https://www.holocaust.cz/dejiny/soa/Nacionalnesocialisticke-konecne-resenkonecne-reseni-zidovske-otazky-v-evrope/konec-nemecke-demokracie/>>.

MOULIS, Miloslav. *Perzekuce bez soudu* [online]. zasvobodu.cz, 15.08.2018 [cit. 17.03.2022]. Dostupné na <<https://web.archive.org/web/20080524220937/http://www.zasvobodu.cz/clanek.php?c=525>>.

SOVADINA, Jiří. *Výjimečný Stav Po Nástupu Reinharda Heydricha Do Vedení Protektorátu (28. 9. 1941)* [online]. Moderní-Dějiny.cz, 03.04.2012 [cit. 19.03.2022]. Dostupné na <<https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/vyjimecny-stav-po-nastupu-reinharda-heydricha-do-vedeni-protektoratu-28-9-1941/>>.

SOVADINA, Jiří. *Washingtonská deklarace (18. 10. 1918)* [online]. Moderní-Dějiny.cz, 10.02.2012 [cit. 01.03.2022]. Dostupné na <<https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/washingtonska-deklarace-18-10-1918/>>.

STRAKA, Karel. *Spojenecká smlouva mezi Československem a Francií z 25. ledna 1924* [online]. Copyright © Vojenský historický ústav Praha, 22.01.2014 [cit. 27.02.2022]. Dostupné na <<http://www.vhu.cz/spojenecka-smlouva-mezi-ceskoslovenskem-a-francii-z-25-ledna-1924/>>.

ŠMÍDA, Zdeněk. *Mírové konference. Státní hranice a pohraniční turistika* [online]. Copyright © www.zdeneksmida.cz, nedatováno [cit. 03.03.2022]. Dostupné na <<https://1url.cz/qKAf7>>.

ŠMÍDA, Zdeněk. *Mnichovská dohoda a okleštěné hranice. Státní hranice a pohraniční turistika* [online]. Copyright © www.zdeneksmida.cz, nedatováno [cit. 10.03.2022]. Dostupné na <<https://www.zdeneksmida.cz/historie/mnichovska-dohoda-a-oklestene-hranice.html>>.

ŠÍR, Vojtěch. *Uzavření vysokých škol 17. listopadu 1939* [online]. Fronta.cz, Copyright © 1999, 13.06.2009 [cit. 17.03.2022]. Dostupné na <<https://www.fronta.cz/dotaz/uzavreni-vysokych-skol>>.

ŠÍR, Vojtěch. *První stanné právo v protektorátu* [online]. Fronta.cz, 03.04.2011 [cit. 17.03.2022]. Dostupné na <<https://www.fronta.cz/dotaz/prvni-stanne-pravo-v-protektoratu>>.

Velvyslanectví České republiky. *Československo-sovětská spojenecká smlouva z roku 1935*. [online]. Ministerstvo zahraničních věcí, 03.04.2020 [cit. 03.03.2022]. Dostupné na <https://www.mzv.cz/moscow/cz/aktuality/cesi_ve_2_svetove_valce/ceskoslovensko_sovetsk_a_spojenecka.html>.

VHÚ PRAHA. *Lic bankovky v nominální hodnotě 10 miliard marek* [online]. Copyright © Vojenský historický ústav Praha, nedatováno [cit. 27.02.2022]. Dostupné na <http://www.vhu.cz/exhibit/lic-bankovky-v-nominalni-hodnote-10-miliard-marek/>.

Vláda České republiky. *Alois Eliáš* [online]. Vláda ČR, nedatováno [cit. 17.03.2022]. Dostupné na <https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/rejstrik-predsedu-vlad/alois-elias-438/>.

Další zdroje

OSINA, Petr. *Přirozenoprávní myšlení a jeho vyústění v současné právní filozofii* [online]. Brno, 2005 [cit. 20.03.2022]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Katedra právní teorie. Vedoucí práce doc. JUDr. Et PhDr. Miloš Večeřa, CSc.

SOBEK, Tomáš. Hodnotové fakty a hodnotové postoje. In OSINA, Petr (ed). *Právo a hodnoty: sborník příspěvků z jednání sekce teorie práva a právních dějin na konferenci Olomoucké právnické dny konané ve dnech 21.-22.5.2019*. Brno: Tribun EU, 2016. s. 163-172. ISBN 978-80-263-1141-6.

TAUCHEN, Jaromír. Právní řád a publikace právních předpisů v Protektorátu Čechy a Morava. In: *Dny práva 2012 – Days of Law 2012* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2013 [cit. 05.03.2022]. Dostupné na https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2012/files/revoluce/TauchenJaromir.pdf.

Abstrakt

Diplomová práce se zaměřuje na vnímání právního systému s ohledem na historicko-sociální kontext vývoje české společnosti. V první kapitole je čtenáři nastíněna vzájemná provázanost práva se společností a jsou zde shrnuty základní právně filosofické přístupy k definici pojmu právo. V následujících kapitolách je rozebrána Versailleská mírová smlouva a její sociální dopady, které zapříčinily vzestup radikálního politického režimu v Německu. Následně se práce věnuje vnitropolitické národnostní krizi v Rakousko-Uhersku, která vyústila v rozpad monarchie a vznik Československé republiky. Dále je poukázáno na zneužití obdobné národnostní otázky ze strany nacistické nátlakové politiky k postupné okupaci území Čech a Moravy. Závěrečná kapitola se věnuje organizaci a fungování právního systému Protektorátu s primárním zaměřením na vnější zásahy do autonomní normotvorné činnosti. Hlavním cílem této práce je polemika nad vlivem tohoto historického období na společenské vnímání a důvěru v právní systém.

Abstract

This thesis focuses on perception of the legal system with regards to the historical and social context of the development of Czech society. The first chapter outlines the interrelationship of law with society and summarizes the fundamental legal philosophical approaches to the definition of law concept. The following chapters analyze the Treaty of Versailles and its social implications, which led to the rise of the National Socialist regime in Germany. The thesis also covers the political crisis in Austria-Hungary which led to the collapse of the dual monarchy and the establishment of the Czechoslovak Republic. Furthermore, it explains how the Hitler regime used the similar strategy to absorb the regions of Bohemia and Moravia. The final chapter describes the operation of the legal system of the Protectorate of Bohemia and Moravia, with a focus on how the Third Reich intervened in their legal affairs. The main purpose of this thesis is a discussion regarding confidence of Czech society in their legal system, from this historic period until the present day.

Klíčová slova

Právo a společnost; vnímání práva; teorie práva; právní filozofie; Versailleská smlouva; politické dějiny; Hitler; okupační politika; veřejná správa; Protektorát Čechy a Morava; protektoři; nacisté; právní systém.

Keywords

Law and society; perception of law; theory of law; philosophy of law; Treaty of Versailles; political history; Hitler; occupation policy; public administration; Protectorate of Bohemia and Moravia; protectors; Nazis; legal system.